

БИР ТАҢУ БИР ЖОНМИЗ!

Қудратли миллий армия ту-
зиш жадид боболаримизнинг энг
асосий мақсадларидан бири эди.
Биз бу ният ва йўриқни пешқадам
боболарнинг Туркистон мухтория-
тига йўллаган мактубларида кўра-
миз. Афсуски, бу умидлар қаттол
салтанат томонидан жувонмарг
этилди, умидлар саробга дўнди.

Жадидлар ҳарб иши юзасидан фикр юрит-
салар, албатта буюк Темури соҳибқирон номи
тилга олинган.

Соҳибқирон бобомиз биз учун буюк дарс-
лик, сабоқ бўлган “Темури тузуқлари” да: “Адо-
лат ва инсоф билан Тангрининг яратган банд-
ларини ўзимдан рози қилдим”, дейди. Қаранг,
қандай улуг гап! Қандай ҳаққоний йўл! Бугунги
кунда юртимизда ушбу одил тузуққа ҳамоҳанг,
буюк бобомизнинг тутумларига монанд
халқпарвар, умуминсоний сиёсат юритилаёт-
гани боис мамлакатимизда мисли кўрилмаган
ижобий ўзгаришлар, юксалишлар рўй берапти.

Айни пайтда азамат йигитларимиз нуфўз-
ли халқаро ҳарбий ўйинларда, мусобақаларда
ғолиб бўлиб келишяпти. Ҳарбий хизматни ўта-
ётган йигитлар маънавият, китобхонлик бобидан
ҳам юртимиз ёшлари орасида илғорлардан
ҳисобланади. Улар орасида спортнинг турли
йўналишлари бўйича Осиё ва Жаҳон чемпи-
онлари бор. Уларнинг кўзларидаги шижоатни,
оловни кўриб, ҳавасингиз келади.

Бугун дунёни илм бошқармоқда. Қайси
соҳани қараманг, унинг ривожига илм-фан
бирламчи, асосий негиз, пойдевор вазифаси-
ни ўтапти. Ҳозирги замонда ким илмли бўл-
са, ким кўпроқ изланган, меҳнат қилган бўлса,
унинг сўзи сўз, гапи гап.

2017 йили Президентимиз, Қуруллой
Кўчлар Олий Бош Қўмондони Шавкат Мир-
зиёев бир йиғилишда ҳарбий таълимда куза-
тилган оқсашларни, хусусан, “Суворов” деб
юритиб келинган ҳарбий мактабларда миллий
руҳнинг йўқлиги, давр талабларидан ортда
қолиш намоён бўлаётганини танқид қилганди.

БУГУННИНГ ШЕЪРИ

Кейинги пайтларда четдаги айрим ғаразгўй,
шовинист кимсалар (улар орасида ўзини ёзув-
чи деб биладиган кишилар ҳам борлиги айниқ-
са ачинарли) томонидан юртимизга нисбатан
билдирилаётган ҳавойи даъво-дастакларга
оташнафас шоирамизнинг ушбу шеъри муно-
сиб жавоб бўлади, деб ўйлаймиз.

Тахририят

Кишанлар кияйми,
Бўйин эгайми,
Эркимни берайми сенга қайтариб?
Ўзни унутайми,
Қонлар ютайми,
турайми қошинда муъте, музтариб?
Чопайми
Чопилган томирларимни,
Сугуриб берайми тилимни?!
Бир “хайт” деб,
Сермасанг қамчининг,
Қул қилиб берайми Элимни?!
Кўзимни юмайми,
Энди очилган
Тарихнинг асоси китобларидан?
Юзимни бурайми,
Ёвдан юзини
Бурмаган аждодим хитобларидан!
Қиличим ташлайми
Синмасдан бурун...
Қаттол қиличига тегмай жаранги?
Қўқонми, Марғилон
ва ёки Жиззах...
Жангтоғ этагида тугамай жанги?
Санчайми

Ҳар битта гўдақларимни,
Ваҳший бир аскарининг милтиқ тийғига?
Қўйлагин илайми
Қуқалдош, Қўкча...
Масжидин тўрида турган туғига?
Ўтайми
Пок муслим, тоза муслима
Бобом ё момонинг қабрини бузиб?
Ерга урайинми яловларимни
Онам туморини узгандай узиб?
Кетайинми яна
Юз йиллар нари,
Пешонамга лаънат тамғасин босиб?
Ўлдирайми
гул-гул фарзандларимни
Сургунга жўнатиб,
Дорларга осиб?!

Қараб тураинми
Суврати аъён,
Сотқин сиёғига жимгина боқиб?
Лаънатлайми
Чўлпон, Усмонларимни,
Қодирий китобин ўтларга ёқиб?!

Бузайинми
Хива, Бухоро Аркин,
Минг йиллик минора ҳавозаларин?
Бир дағдаға қилсанг,
Очиб берайми
Тошкент ё Самарқанд дарвозаларин?!

Ерга қумайинми,

Осмонни очган
Настаълиқ, шикаста имлоларимни?
Бузилган қасрингга
Тўлайми хирож —
Ипагу пахтамини, тиллоларимни?
Оми деб кулайми
Даҳоларимдан,
Беришса — кўзининг ёғигача еб?
Ор қилайми халқим,
Она тилимдан,
“Шуям миллатми деб, шуям халқми деб?”
Бушатиб берайми
Мадрасаларни,
Ёв бостириб келса — отхоналарга?!

Алмашиб берайми
Масжид, мадраса,
Саждаҳоҳларимни бутхоналарга?!

Яна нима дейсан,
Нима истайсан,
Ёлғон, фитналардан безмадингми ҳеч?!

Уйнашма
Миллатнинг гурури билан,
Миллатнинг Номуси, Оридир — бу Эрк!
Она дегани бу — Она тилидир!
Ва бутун бир халқнинг бориридир — бу Эрк!
Жонини жаҳонга
Жон деб улашган
Улуғ бир Онамиз — шу Ватан ҳаққи,
Келсанг,
Одамдай кел! —

Бағримиз очик,
Нон ҳаққи, туз ҳаққи, жону тан ҳаққи!..
Истибодод сиртмоғин
Бўйнимга солмоқ —
Бўлса агар қасдинг,
Умидингни уз!
Коинот қалбида
Порлаб турибди
Бугун Ўзбек деган мунаввар бир Сўз!
Қўрқитма!
Қалбимдан қўларингни торт!
Катта Йўлга чиқиб бўлган Карвонимиз!
Асли сен қўрқасан!
Чунки Ишқ билан,
Бир буюк қалб бўлган Ўзбекистонимиз!
Бир буюк халқ бўлган Ўзбекистонимиз!

Зебо МИРЗО

ДАВРА СУҲБАТИ

“УЙҒОН, БОЛАМ!”

Бугун “жадид” сўзининг моҳиятини ёшларга
англаштириш, жадидларнинг илғор қарашларини
жамиятга сингдириш, улар илғари сурган ғояларни
ҳаётимизга тўла татбиқ этиш кун тартибига турибди.
Аввало, истибодод чанғалида ҳам маънан, ҳам жисман
эзилган жадидларимиз мустақиллик даврларида ҳам
узоқ вақт эсланмади, асарлари чоп этилмади. Ниҳоят,
шундай кунлар келдики, бугун уларнинг ғоялари
жамиятимиз ривожига учун дастуриламалга айланиб
бормоқда.

Албатта, жадидларга бўлган бу каби эҳтиром кишини хур-
санд қилади. Муҳтарам Президентимизнинг Республика Маъ-
навият ва маърифат кенгашининг кенгайтирилган мажлисидаги
нутқида: “Ватан ва халқ тақдирига нисбатан таҳдидлар кучайган
вазиятда айнан миллат фидойилари — уйғоқ қалбли зиёилар,
шоир ва адиблар, санъат намояндалари, маънавият ва маъри-
фат соҳаси ходимлари жасорат билан майдонга чиққанлар. ХХ
аср бошларида халқимизни озодлик ва илм-маърифат учун ку-
рашга чорлаган жадид боболаримизни эслайлик”, деган гаплари
бежиз эмас. Шу маънода, миллатимиз зиёилари, маданият
ва маънавият соҳасининг етуқ вакиллари билан давра суҳбати
ташқил этдик.

(Давоми 2-3-саҳифаларда) ➤

ХОТИРА АЗИЗ

ҚАТАҒОН ҚУРБОНЛАРИ

Президентимиз Республика Маънавият ва
маърифат кенгашининг кенгайтирилган
йиғилишида сўзлаган нутқида “ХХ аср бошларида
халқимизни озодлик ва илм-маърифат учун курашга
чорлаган жадид боболаримизнинг хотирасини эъзозлаш
лозимлигини алоҳида таъкидлади. Айниқса, уларнинг
ҳаёти ва фаолиятини ўрганиш, шарафли номларини
тиклаш, тарих ҳақиқатини айтиш, ҳатто жадид боболар
яшаган уйларгача аниқлаш ва ёдгорлик лавҳаларини
ўрнатиш ҳақидаги таклифлари барчага руҳ, рағбат
бағишлади.

Таниқли олим, тарих фанлари доктори, профессор Рустам-
бек ШАМСУТДИНОВ совет даврида Урта Осиё, Туркистоннинг
1917-1925 йиллардаги тарихига бағишланган илмий ишларини
тайёрлаш жараёнида Москвадаги қатор марказий архивларда,
Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Украина, Шимолий Кав-
каз архивларидаги ҳужжатлар, даврий матбуот материалларни
чўқур ўрганиб, ўша суронли 1937-1938 йилларда қатағонга уч-
раган, узоқ муддатларга ҳукм этилган, концлагерлар азоб-уқу-
батларини тортганларнинг хотираларини жамлаган. Албатта,
қатағон қурбонларининг сони минглаб, газетанинг ушбу ва нав-
батдаги сонларид—а аксилинқилобий “Миллий иттиҳод” ташки-
лотининг айрим аъзолари ҳақида қисқача маълумотлар бериб
боришни режалаштирдик. Уйлаймизки, газета саҳифаларида
эълон қилинган қатағон қурбонларининг исми-шарифини ўқиб,
уларнинг фарзандлари, набиралари топилади. Улар боболари-
дан қолган хотиралар ёки китоблар бўлса, тахририят билан ўр-
тоқлашади деган умиддамиз.

(Давоми 7-саҳифада) ➤

КИШАН КИЙМА!

Кишан кийма, бўйин эгма,
Ки сен ҳам ҳур туғулгонсен!

Абдулҳамид Чўлпон

Бошланиши 1 саҳифада

— Жадидлар мураккаб бир даврда майдонга чиқдилар. Уларни қўллаб-қувватлайдиган, ғояларини татбиқ этишга ёрдам берадиган кучлар нихоятда оз эди. Бир томондан қадимчилар қарши турган бўлса, бир томондан чор ва совет ҳукумати уларни йўқ қилиш пайида бўлди. Шундай қийин вазиятда ҳам улар мақсадлари йўлида чекинмадилар, миллатни уйғотиш, юртни озод қилиш, халқ тафаккурини юксалтириш йўлидан дадил бордилар. Юртбошимиз кўпдан бери зиёлиларимиздан жадидларга хос ана шундай дадиллик, қатъият ва эзгу ташаббусларни кутаётганликларини таъкидлаб келмоқда. Бунга зиёлиларнинг жавоби қандай бўлмоғи керак, деб ҳисоблайсиз?

Эркин АЪЗАМ,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси:

қўл кўкракда, “жанобларнинг отган ўқлари”, “лаббай, хужайин”... Зиёли деганлари яққас кўп-кўп китоб хатм қилган кўша-кўша дипломли азамат эмас, ўзидан, шахсий манфаатидан ортиб ўзгаларга беминнат қайишадиган олижаноб, эл бошига иш тушганда пана-панани қидирмай, ҳеч бўлмаса “дили билан қарши” тура оладиган мард ва фидойи зот дегани. Ана шундайлар, Ватан тақдири, миллат эрки учун қуйиб-ёнмоққа тайёрлар кўпми

— Зиёли аталмоқдан фахрланамиз, зиёли кўринмоққа интиламиз, аммо зиёиликнинг юкидан қочамиз, жамиятга масъул бу тоифанинг зиммасидаги вазифаларни эсдан чиқариб қўйганмиз. Тепадан буюрилса ёки бирор илинж билангина ватанпарварга айланамиз, минбарларда ўтти хитоблар қиламиз, бошқа вақт эса — қора костюм-шим, бўйинбоғ,

орамизда? Рўйхат қилмоққа қўрқасиз... Лекин яқиндаги бир ҳолатдан менинг шубҳанок кўнглим бир газ ўсди десам бўлади. Тўғри, Мустақилликка чиққанммиз ўттиз йиллар мобайнида биз бунақа хуруж ва ҳуришларни кўп кўрдик. Шундай чоғларда миллий матбуотимизни ишга солиб, “Тўйтепадан нари ўтмайдиған” жайдари пўписалар билан кифояланардик. Ҳай, шунчаки хурди-қўйди, касби шудир-да, деб орқайин бўлиб юраверсангиз, секин-секин ақиллашга, вовуллашга ўтади, бу кетишда бир кун ташланиб қолиши ҳам ҳеч гап эмас. Астағфируллоҳ! Бу сафар шимол тарафдан яна увлаш эшитилганида бир гуруҳ зиёлиларимиз ижтимоий тармоқ орқали шундай оташин яқдиллик билан қарши чиқишдики, шу ўринда улардан баъзиларининг номини қайд қилмай ўтсам асло инсофдан бўлмас: Алишер Назар, Гулнора Раҳмон, Расул Кушербоев, Муҳрим Аъзамхўжаев, Шаҳноза Соатова, Зафар Солижонов, Бобур Бекмуродов, Камолитдин Раббимов, Ҳамид Содиқ, Жонтемир, Аҳтамқули... Ёдимда қолгани шулар. Аслида яна бир қанча, кўп!.. Кўнглим тоғдай ўсди, ёронлар, бор бўлинг, таъзим ва таҳсин сизларга! Боз устига денг, ўша кўнлари билақдор вазирликларимизнинг вазмин, аммо қатъиятли чиқишлари — ҳайрият! Уйғонибмиз, жаноблар, уйғоняпмиз... Ўзига шукр!

Хуришид ДЎСТМУҲАММАД,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими:

боларимиз тарихига эътибор, уларнинг мисли кўрилмаган фидойилиги, жасорати бизнинг БУГУНИМИЗ, ЭРТАНГИ КУНИМИЗ учун ҳар қачонгидан заруриятга айлиниб бормоқда. Ватанимиз ва ватандошларимиз Янги Ўзбекистонни бунёд этишга киришганларига, Учинчи Ренессансдек олиймақом маррани кўз остига олганига бор-йўғи етти йил бўлди. Юртимизда янгилашни симфонияси бирон лаҳза жананглашдан тинмапти.

Назар ЭШОНҚУЛ,
ёзувчи:

ўз даврининг ҳодисаси сифатидагина аҳамиятли бўлиб қолаверади. Лекин жадид боболаримиз кўтарган масалалар, уларнинг мақсадлари, орзулари, интилишлари бу ўтмиш эмас. Биз ҳали ҳануз уларнинг ғояларига эҳтиёжни сезиб турибмиз.

Чунки бу ҳаракат нафақат расмий-сиёсий мустақилликнигина эмас, миллатнинг ҳар томонлама, сиёсий, фикрий, илмий, маданий, иқтисодий, маънавий раванқ этиши йўлидаги ҳаракат ва ғоялар эди. Бу борада бир нарсга эътибор қаратишни истардим. Гарчи тарихчилар бу ҳаракатни XIX асрнинг 70 йилларидан бошланган деб баҳоласа-да, бу ҳаракат Дукчи эшон кўзголонидан сўнг ҳақиқий ғоя сифатида мукамаллашди. Пулемёт, тўпларга қарши паншаха ва кетмон кўтариб чиққанлар бу ғояни ҳаётий ва миллий эҳтиёжга айлантирди. Истибоддга қарши Исён қилган боболаримиз қанчалар жасур бўлмасин, барибир замонавий қурооларга

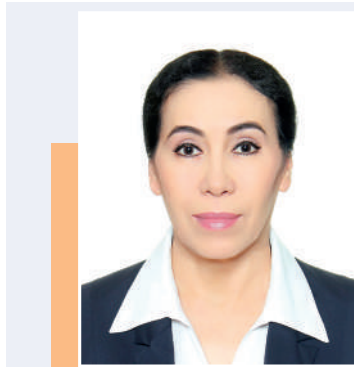
қарши ўроқ ва болға кўтариб чиқиш — бу ҳаракатнинг мукамал эмаслигидан дарак беради. Чунки замонавий тамаддун одамдан фақат жасуриликни, балки шу билан бирга тафаккур ва билимни ҳам талаб қилади. Тафаккур ва билимни эса фақат маърифат ва билим орқали ўзлаштириш мумкин эди. Қанчалар жасур бўлмасин, билим билан қуролланмаган миллат тарих саҳнасида фақат мағлубият алами билан яшашга мажбур эди. Бу сабоқ жадидчилик ғояларининг пойдевори саналади. Улар миллатни маърифат, илм-фан, идрок билан қуроллантиришни истади, зеро, билим, маърифат истибод ва қоқоқликнинг ҳар қандай кўринишига қарши ягона қурол эди. Буни улар амалиётда исботлашди. Улар очган мактабларда бу ҳаракатнинг амалий ифодаси бўлиб, жуда катта оқим ўсиб чиқди. Қисқа даврда бутун бошли, кейинчалик миллатнинг илму фани, маданияти, сиёсати, иқтисоди бошида турган алломалар ана шу жадидлар мактабида таълим олишган. Ҳамза, Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Элбек, Ойбек, Акмал Икромов, Абдулҳай Тожиев, Салимхон Тиллахонов, Қайом Рамазон, Баҳром Ҳайдарий, Маннон Уйғур, Субутой Долимов, биринчи ўзбек журналист аёли Нози-маҳоним, Туркистон илм-фани, иқтисодини Ғарб фани ва иқтисоди билан бирмунча яқинлаштира олган Германияда ўқиб келганлар ёки ўқишга кетганларнинг деярли аксари жадидлар мактабларида таълим олишган. Ўрта Осиёда санъатдаги, тафаккурдаги, сиёсатдаги, илмдаги инқилобий ўзгаришлар бошида ана шу жадид мактабларида ўқиганлар туради. Бу рўйхатни давом эттириш мумкин. Агар имкон берилганда жадид мактабида ўқиганлар, пайти келиб, Туркистонни тараққий этган давлатлар қаторига қўшган бўларди. Мен шундай деб ўйлайман. Улар XX асрда юртимиз тараққиётига барча соҳаларда муносиб улуш қўшганлардан саналади.

— Жадидлардаги ватанпарварлик ҳисси бизга етишмаётгандай. Улар ҳар қандай эзгу ташаббусни миллат манфаати учун амалга оширдилар. Айнан ватанпарварлик, юртга бўлган чинакам муҳаббат туйғуси уларга ҳамиша куч ва тиргак бўлди. Ёшларимизга ватанпарварлик намунаси ўлароқ жадидларни ўрнак қилиб кўрсатиш, уларга бу туйғунинг моҳиятини чуқур англатишда қандай йўлдан боришимиз тўғри бўларкин?

Ҳасан ХАЛИЛОВ,
Мудофаа вазирлиги Тарбиявий ва мафқуравий ишлар бош бошқармаси бошлиғи:

— Жадидлар ҳақида сўз кетаркан, аввало, улар ўз халқининг маънавий ғимоячиси эканлигини эсда тутмоқлик лозим. Чунки юрт қадриятлари, миллат шаъни ғимоясига отланган ҳар бир инсон биринчи навбатда кучли ватанпарвар бўлмоғи шарт. Улардаги мардонаворлик ва шиддат, курашувчанлик ва юксак ғоялар Мудофаа вазирлиги ҳарбий хизматчилари қалбида ватанпарварлик, юрт тақдирига дахлдорлик ҳамда буюк маърифатпарвар боболаримиз сингари садоқат билан хизмат қилиш туйғуларининг мустаҳкамлашишига хизмат қилади. Чунки Ватан ғимояси, ватанпарварлик каби тушунчалар шунчаки чиройли гаплар эмас, балки қон билан, жон билан исбот қилинадиган муқаддас бурчдир. Бу миллат олдидаги масъулиятни ҳар доим, ҳар сония ҳис этиб яшаш демакдир. Авлоддан авлодга ўтиб келаётган бу муқаддас мерос юртимизнинг бугунги ғимоячилари қалбидан ҳам собит ўрин олган. Таъкидлаш ўринлики, барча соҳа вакиллари қаторида Мудофаа вазирлиги томонидан ҳам келгусида маърифатпарвар жадид боболаримизнинг маънавий меросини кенгроқ ўрганиш, уларнинг жасорати ва қаҳрамонликларини ҳарбий хизматчилар ва ёшларимиз онгига сингдириш борасида бир қанча мақсадли ишларни амалга ошириш тизимли тарзда белгилаб олинди.

Муножот ЙЎЛЧИЕВА,
Ўзбекистон Қаҳрамони:

хизмат қилишимиз лозим.

Жадид боболаримизнинг биз — зиё аҳлига маёқ деб кўрсатилаётганида шундай ажиб ҳикмат бор. Уларда ҳам илм-маърифат, ҳам миллатпарварлик, ҳам санъатсеварлик, ҳам замонавийлик мужассам эди. Биргина мисол, Абдурауф Фитратнинг мусиқа илми ҳақида ёзган асари

— Халқимизнинг ардоқли онахон санъаткори Лутфихоним Саримсоқованинг “Уйғон, болам” деган қўшиғи бўларди. Демак, фарзандларни алла айтиб ухлатишгина эмас, балки уйғотиш ҳам бизнинг бурчимиз экан. Бугун ҳар қачонгидан ҳам бу борада ўзимизни қийнаб, ўзимиз бедор бўлиб, тафаккур ва қалбни уйғотишга

миллий мусиқа назарияси учун муҳим манба эканини соҳа мутахассислари яхши билишади. Мусиқа назариясини ўрганишни аср бошида айнан Фитрат домла бошлаб берди. Миллий мусиқа ва мақом деганимизда, албатта, кўз олдимизда энг аввал Юнус Ражабий сиймоси гавдаланади.

Устознинг машаққатли меҳнатлари туфайли илк бор “Ўзбек халқ мусиқаси” номли олти жилдлик Шашмақом антологияси тузилган. Юнус Ражабий ҳар бир тинглаган мусиқий асарини, ҳажми хоҳ катта, хоҳ кичик бўлсин, бир эшитишдаёқ ёдлаб олган. Ўткир зехн, нихоятда кучли қувваи ҳофиза ва миллий мусиқага бўлган чексиз муҳаббат туфайли у киши шундай улкан ишни амалга оширган. Миллий мусиқамизни, мақомларимизни ўрганиш учун етарли шарт-шароит бўлмаган даврда ҳам улар фидойилик кўрсатишган. Бугун Юртбошимиз томонидан мақом санъатига берилаётган эътиборни соҳанинг асл усталари бир пайтлар орзу қилишган бўлса, ажабмас. Ўз миллий санъатини қадрлаган халқ ўзлигини танийди. Бундай халқни енгиб бўлмайди. Зотан, жасорат, мардлик, ватанпарварлик туйғулари нафақат қондан қонга, балки миллий қуйлар ва қўшиқлар орқали ҳам авлоддан авлодга ўтади.

Ёдгор САЪДИЕВ,
Ўзбекистон халқ артисти:

Жадидлар халқимизни уйғотиш учун нега театрда фойдаландилар? Шу саволни ўзимга кўп бераман. Маҳмудхўжа Бехбудийнинг “Театр бу ибратхонадир”, деган пурмаъно таърифлари бу саволга энг тўғри жавоб деб биламан. Халқимизга ибрат бўладиган асарлар яратиб, уни тақдим этиш театр соҳаси вакилларининг бурчидир. Ўзбек театрининг илк намуналаридан бўлган “Падаркуш” драмасида ҳам ўқимаган боланинг ҳоли ибрат қилиб кўрсатилган. Мана, гап қаерда? Томошанинга нима яхши, нима ёмонлигини ойна қилиб кўрсатмоқ театрнинг вазифасидир.

Баҳодир ОДИЛОВ,
“Ўзбекфильм” давлат студияси директори:

ҳам 2017 йилдан бошлаб миллий кинематографга бўлган эътибор ўзгарди, ёшларга имконият берилди, моддий томонлама рағбат кучайди. Тарихимиз ҳақида, буюк аждодларимиз ҳақида бадиий ва ҳужжатли фильмлар суратга олинди. Тарихий мавзуда фильм суратга олиш аънанаси

— Мен ўзбек кинематографиясининг тамал тошини қўйган Худойберган Девоновни кино соҳасидаги чин жадид деб биламан. Санъатлар ичида энг ёши бўлса ҳам, кино бошқа турларга қараганда анча оммабоп эканлиги барчага маълум. Бугун кино шунчаки томоша эмас, маълум бир давлатларнинг мафқура қуроли, тарғибот воситаси вазифасини ҳам бажараётгани ҳақиқат. Юртимизда

деярли унутилаётган эди. Президентимизнинг саъй-ҳаракатлари билан миллий киночилигимиздаги бу кемтик тузатилди. Ҳозир юксалиш босқичида десам, муболага бўлмайди. “Ислохўжа”, “Авлоний”, “Қўқон шамоли”, “Исоқхон Ибрат”, “Муқимий” каби яқин давримизда яшаб ўтган маърифатпарвар ва жадид боболаримиз ҳаётига бағишланган лавҳалар киноэкранда акс эттирилди. Юртбошимиз кино соҳасини ривожлантириш борасида олиб борилаётган ислохотлар давом эттирилишини таъкидлаб ўтдилар. Хусусан, “Тирик тарих” сериясида Ватанимизнинг шонли ўтмишига бағишланган 50 та бадиий фильм яратиш бўйича фармон лойиҳаси тайёрланаётгани ва шу асосда тарихий фильмлар яратиш дастури ишлаб чиқилиши ҳам қувонарли воқеа. Кино санъатининг нафақат ижод, балки иқтисодий тармоғи экани, бу икки йўналиш ўзаро уйғун ривожланиши лозимлигини алоҳида таъкидладилар. Ёшларимизга аждодларимизнинг ким эканлигини танитиш, уларнинг дунёқарашини маърифатпарвар боболаримизнинг ғоялари билан тўйинтириш учун энг яхши восита бу кино санъатидир. Шундай экан, биз киноижодкорларнинг асосий вазифамиз битта: фақат ва фақат халқимиз учун манфаатли бўлган фильмлар суратга олиш!

БОЛАМ!

Қиём НАЗАРОВ,
фалсафа фанлари доктори,
профессор:

— Президентимизнинг нутқлари “Маънавият ҳаётимизда янги куч, янги ҳаракатга айланиши керак” деб номлангани асло бежиз эмас ва бу мазкур ҳужжатнинг нафақат бугунги кун, балки келажакка йўналганини ҳам англатади. Айни пайтда бу, маърузанинг жамиятимизда янги маънавий маконни яратиш, ғоявий баркамол ва рақобатбардош

авлодни вояга етказиш стратегиясининг нафақат жорий

йил, балки келгуси йиллардаги фаолият учун ҳам таянч ҳужжатлардан бири сифатидаги аҳамиятини янада оширади. Чунки бугунги кунда мазкур йўналишдаги ишларнинг мазмун-мундарижасини тубдан яхшилаш, ушбу соҳанинг мақсади ва моҳиятини белгилайдиган тизимли ишлар билан боғлиқ фаолият самарадорлигини таъминлаш ниятда муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда. Бу борада маънавият соҳасидаги қонун ижодкорлигини янги bosқичга кўтариш, миллий ғояни ривожлантириш концепцияси ва дастурини ишлаб чиқиш билан боғлиқ йўналишдаги фаолиятни тизимли ташкил этиш зарур. Қонун ижодкорлиги билан боғлиқ биринчи йўналишдаги ишларни тизимли ташкил этиш зарурати шундаки, давлат сиёсати, унинг ҳар бир йўналиши қонунларга таяниши, бу борада ҳам ҳуқуқий асосларнинг мустаҳкам бўлиши зарурлиги давлатчилик тарихида исботланган аксиомалардан биридир.

Эркин АЪЗАМ:

— Шукр, юрт тинч, ватан осойишта, бугун оч ажалга кўкрак тутиб жасорат кўрсатмоққа ҳожат йўқ. Бўлмаса, нега мен нияти бир nobакорга қарши фикрини дадил ёзиб чиққан беш-ўнта ватандошимиз номини тутиб бу қадар ҳаяжонга тушгандим? Улар фавқулодда бир қаҳрамонлик кўрсатгани йўқ-ку? Нима десангиз денг, балодан нари деб ҳамма жон ваҳмида ин-инига кириб кетган, вазият мавҳум, қалтис бир чоқда чиқиб дангал ҳақиқати айтган кишини мен унча-мунча қаҳрамондан кам билмайман. Негаки, унинг ҳам ҳаёти ким устида, бу қилмиши учун нималар кутаётганини у ҳали билмайди... Шундай, замон қаҳрамонлик, жасорат каби тушунчаларни ўзгартириб юборди. Бугун тирик виждон билан кун кўрмоқ ҳам ҳазилакам иш эмас. Виждон ҳисси эса зиёиликнинг бош белгиларидан. Шу “белги” нега бўлмаса неча ўн йиллар мобайнида сукутда, қарахт ётди? Чунки унинг ўрнини жон ваҳми — қўрқув, замонасозлик, бир парча нон илинжи эгаллаган эди. Оқибатда чинакам зиёилик моҳияти чалкашиб, шу даъвода юрганлар об-ҳавога қараб иш кўрадиган қўрқоқ бир мўминтойларга айланиб қолган.

Назар ЭШОНҚҮЛ:

— Жаҳид боболаримиз барча ишларни миллат, ватан, имон номидан қилишган. Улар ватан ва миллат равнақи учун курашган. Очган мактаблари, газеталари, театрлари фақат бир нарсани — миллатни ғофилликдан қутқариб, тараққиёт сари юз буришини исташган. Бу йўлда барча нарсаларини — молини, жонини, истеъдодини аяшмаган. Улар учун энг муҳим мақсад — миллатни уйғотиш, тараққий эттириш эди. Бу ҳаракат, аксар олимлар таъкидлагандек, фақат Ғаспирали ёки четдан келганлар таъсирида пайдо бўлмаган. Бу ҳаракат XIX асрдаги озодлик ҳаракати мазори устидан ўсиб чиққан.

— **Муҳтарам Президентимиз ўз нутқида “...бугун маънавият бошқа соҳалардан ўн қадам олдинда юриши керак, маънавият янги кучга, янги ҳаракатга айланиши шарт”, деб алоҳида таъкидладилар. Шундай экан, миллат маънавияти масаласида барча зиёиларнинг яқдиллиги сўв ва ҳаводай зарур. Халқимизда тарбияли, эсли-хушли кишилар ҳақида “маънили одам экан”, деган таъриф кўп ишлатилади. Маънавиятли шахс — бу маънили одам дегани. Хўш, маънавият соҳасида қандай ўзгаришларга эҳтиёж бор? Маънили ёшларни тарбиялаш учун нима ишлар қилишимиз керак?**

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД:

— Президентнинг Кенгаш минбаридан янграган нутқида бир-биридан муҳим ва ўта долзарб вазифалар белгилаб берилди. Кўрилган масалалар нафақат маънавият ва маданият фаоллари, адабиёт ва санъат намоянадалари, балки мамлакатимиздаги барча соҳа ва қатлам вакиллари, хусусан, зиёилар томонидан зўр қизиқиш билан қарши олинди. Ушбу фикрнинг мантиқий давоми ҳақида сўз борар экан, жаҳидчилик ҳаракатини, жаҳидона тафаккур тарзини умумхалқ мақсад-маслагига айлантиришнинг бирдан-бир ва ягона чораси — бундан юз йил бурун воқеликка айланган, бироқ бешиқдалик чоғлариданоқ қирғинга учраган, увол бўлган буюк уй-

ғониш силсиласидан муносиб хулосалар чиқаришдир! Сабоқ олмоқликдир!

Бу борада эътиборсиз мавзунинг ўзи йўқ. Зеро, маънавий-маърифий тафаккур тарзини янгилаш, мунтазам такомиллаштириш, шу орқали кишиларимизни, хусусан, ёшларимизни миллий ва умумбашарий ғоялар руҳида тарбиялашга хизмат қиладиган омиллар кўп. Жумладан, мутолаа, санъат ва маданият янгиланган борабарлик муҳимлигини алоҳида таъкидлаш мумкин. Буни қаранг, давлат Раҳбари театр томошасининг аҳамиятига алоҳида урғу бермоқда. Юртимизда “Театр — ибратхонадир”, деган ҳикмат янраганига қарийб 100 йил тўлмоқда. Бир аср кичик мuddатми? Лекин қанчалар жонфидоликда айтилган ўша бир оғиз олтинга тенг жумланинг қиммати, долзарблик бизнинг замонамизга келиб 100 карра ошса ошдики, заррача озаёгани йўқ.

Қиём НАЗАРОВ:

— Бугунги кунда маънавият соҳасида ҳам қонун ижодкорлигини кучайтириш, Ўзбекистон Республикасининг маънавият соҳасидаги сиёсатининг асосларига доир “Маънавият ва маънавий фаолият тўғрисида” қонунини ишлаб чиқиш давримизнинг энг муҳим ва объектив заруратларидан бирига айланди. Айни пайтда, бу борада ушбу қонун давлат сиёсатининг бу жаҳдаги фаолияти, янгиланишлар ва хатти-ҳаракатлар стратегиясининг ҳуқуқий асосларини янада мустаҳкамлашини ҳам ҳисобга олиш даркор. Ўз навбатида, бу яқин келажакда бутун мамлакатимиз фуқароларининг маънавий-маърифий соҳалардаги ҳаёти, фаолияти ва турмуш тарзини ифодалайдиган яхлит ҳужжатлар мажмуи — “Янги Ўзбекистон жамиятининг ахлоқ кодекси”ни ишлаб чиқиш ва уни амалиётга жорий этиш чора-тадбирларини кўриш лозимлигидан далолат беради. Айни пайтда бундай кодекс яратилиши Ўзбекистонда ҳам БМТ томонидан қабул қилинган 5 та ахлоқ кодексида мос равишда фаолият бошланганини англатади. Бугунги кунда юз бераётган мураккаб геосиёсий ва ғоявий-мафкуравий жараёнларнинг мазмун-моҳиятини ҳар томонлама аналлаш, радикализм, терроризм, уюшган жиноятчилик, ақидапарастлик, “оммавий маданият”, нарқобизнес каби таҳдидларга қарши самарали кураш олиб бориш ўткир заруратга айланди. Шу билан бирга, аҳоли, айниқса ёшларимизни турли бузғунчи ғоялар таъсиридан асраш, маънавий баркамол, етук зиёли ва таҳдидбардош авлодни тарбиялаш вазифалари ҳам ниятда долзарблашди. Ушбу йўналишда Миллий ғояни ривожлантиришнинг реидеологик концепцияси ва уни амалга оширишга доир Миллий ҳаракат дастурини ишлаб чиқиш зарурати ҳам ана шу объектив эҳтиёж билан белгиланади.

Ёдгор САЪДИЕВ:

— Маънавият, энг аввало, оилада мавжуд бўлиши керак. Инсон оилада олган тарбиясини кўчада намоён этади. Агар оилада жоҳиллик ҳукм сурса, бола ҳам жоҳил бўлиб улғаяди. Оилада ота-она маънавиятли бўлса, фарзанд ҳам маънили инсон бўлади. “Қуш уясида кўрганини қилади” мақоли бежиз айтилмаган. Ёш авлодни санъатга нисбатан дидли қилиб тарбиялаш лозим. Бугун оммавий маданият хуружи авж олган чоғда дид танқислиги хавфи ортаётгани ачинарли. Санъатнинг қайси соҳасини олмайлик, мунтазам янги ижод маҳсуллари яратилмапти. Лекин ёшларимиз қай савиядаги санъатдан баҳраманд бўлаётганига кўпчилик зиёиллар бевфарқ. Дидсизликнинг жабири биздан кейинги авлоднинг бўйнига муҳр бўлиб тушгани ёмон. Инсон илк тарбияни оиладан, кейин мактабдан олади, лекин китоб ва санъат асарлари уни қайтадан тарбиялайди. Зеро, китоблар, фильмлар, спектакллар инсонга ўзини кашф этиш имконини беради. Жаҳидлар миллатнинг аҳолини ўзига кўзгу қилиб кўрсатиш учун театрлар ташкил қилдилар. Биз бугун жаҳидларимиз каби ҳар жаҳдада халқимизни уйғотадиган, ёшларимизни ватанпарварликка қорлайдиган, фикр ва онгига таъсир кўрсатадиган яхши асарлар яратишимиз лозим.

Назар ЭШОНҚҮЛ:

— Жаҳидлар илм-фан — миллатнинг қудратига айланса у миллатни энгиз бўлмаслигини аналлашган. Агар илм-фан бугун миллатимизнинг қудратига айланса, бизни ҳеч қайси куч енга олмайди. “Бахтсиз қувъ”, “Падаркуш” ва бошқа баҳдий жиҳатдан анча содда бўлган пьесалар ва адабий асарларда, мақолаларда биз шунга гувоҳ бўламиз. “Падаркуш”ни эсланг. Ўқимаган, ғофилликдан қутулмаган бола ўзининг ғофил бўлишига сабабчи бўлган ўз отасини ўлдириб қўяди. Ғофиллик, нодонлик — бу миллатни ўлдириш билан барабар иллат. Нодонлик бор жойда — миллат кўкармайди. У ўз ўтмишининг ҳам, илдинининг ҳам, аслиятининг ҳам кушандасига айланади. Ёки “Бахтсиз қувъ”ни олинг. Миллатнинг нодонлиги икки ёшни ўлдиради. Демак, ғофиллик ва нодонлик миллат келажакнинг ҳам кушандаси. Оддий воқеалардан ана шундай ҳикматона хулосалар чиқаришган. Шунинг учун ҳам миллат тараққий этиши учун энг аввало ўзининг нодонлигидан қутулиши керак. Уни нодонликдан фақат замонавий илм-фан қутқаради. Маърифат қутқаради.

Баҳодир ОДИЛОВ:

— Муҳтарам Президентимиз нутқларида бугунги кунда дунё медиа оламида теле ва кино сериаллар жадал ривожланиб бораётгани, дастлаб кўнгилочар ва маиший мавзуларда пайдо бўлган сериаллар бугунги кунга келиб, турли давлат ва миллатларнинг муайян мақсадларини тарғиб этиш воситасига айланаётгани ҳақида қуниоб гапирдилар. Дарҳақиқат, халқимиз телевизорни энг кўп кўрадиган “прайм-тайм” вақтида хорижий сериалларга катта ўрин бераётганимиз оғриқли масала. Албатта, миллий сериаллар ишлаб чиқариш бўйича мавжуд тизимни тубдан ислоҳ этиш, бу йўналишда ижодкорларимизни қўллаб-қувватлаш лозимлиги таъкидланди. Лекин савияли миллий сериаллар яратиш учун фақат киноижодкорларнинг ўзи камлик қилади. Яхши ғоя ва асарларгина яхши сериалларга айланиши мумкин. Шундай экан, маданият ва санъат вакиллари, у хоҳ киноижодкор бўлсин, хоҳ ёзувчи, хоҳ рассом — барча ижодкорлар ўртасида мунтазам ҳамкорлик механизмларини шакллантириш лозим деб биламан.

— **Жаҳидлар маънавий таназзулдан чиқиш учун жуда унумли концепция танлаган эдилар. Концепция амалга кўчди: замонавий мактаблар, газетано журнал очишди, театр очишди, чет тилидан таржималар қилина бошланди. Маънавий таназзул жамиятни жоҳиллаштиради. Буни тарих исботлади. Жоҳил одамлар эса нафсдан ўзга йўлни кўрмайдилар. Бугун, орадан 100 йил ўтиб шу концепция янги шаклда биз учун жуда зарурлиги ойдинлашди. Жаҳидлар биз учун “йўл харитаси” чизиб беришган. Аммо бир аср аввалги “йўл харитаси”нинг янги формасини топиш муҳим. Санъат, адабиёт ва илм-фан шу форма билан янги бир bosқичга чиқади.**

Бугун жаҳидлар концепциясининг янги формасини топа оламизми?

Ҳасан ХАЛИЛОВ:

— Келинг, бу саволга жавоб ўрнида, ўзим фаолият олиб борадиган Мудофаа вазирлиги тизимида қилинажак ишлар ҳақида маълумот берсам. 2024 йилдан бошлаб ҳар йили вазирлик тизимидаги олий ҳарбий таълим муассасалари курсантлари ва “Темурбеклар мактаби” ўқувчилари ўртасида “Жаҳидлар” тарихига оид Республика Олимпиадасини ташкил этиш; тарихчи-олимлар ва таниқли ижодкорлар билан ҳамкорликда “Жаҳидлар — миллат фидойилари” мавзусида вазирлик қўшинларида 3 bosқичли танловларни ўтказишни йўлга қўйиш; Қатагон қурбонлари хотираси давлат музейи ҳамда бошқа тарихчи олимларнинг бевосита ёрдамида Мудофаа вазирлигининг ҳарбий қисм ва олий ҳарбий таълим муассасаларида “Жаҳидлар қаҳрамонлиги” номли тематик синфларни ташкил этиш каби тадбирлар белгилаб олинди. Шунингдек, вазирлик Ҳарбий мерос ва замонавий тадқиқотлар институти томонидан ҳарбий хизматчиларимиз кундалик фаолиятида ўрганиши учун оддий ва содда равишда ёзилган чўнтак китобчаларини Республика Маънавият ва маърифат маркази, Ёзувчилар уюшмаси ҳамда Жамоатчилик кенгаши таркибида бўлган ёзувчи ва шоирлар, олимлар билан ҳамкорликда тайёрланиб, қўшинларга тарқатилиши йўлга қўйилади. Бу каби амалий ишлар самараси, биринчи навбатда, ҳарбий хизматчиларимиз ва ёшларимиз онгига буюк маърифатпарвар боболаримизга нисбатан ифтихор ҳиссини шакллантиришга кўмак берса, иккинчидан, уларнинг бой меросини чуқур ўрганиш, тарғиб қилиш, муҳим хулосаларга эга бўлишда асосий роль уйнаши шубҳасиз.

Эркин АЪЗАМ:

— Яқинда мен тарихий ҳужжатлар асосида жаҳидлар ҳаётидан ҳикоя қилган каттагон бир асар қўлэзмасини ўқиб, ҳайратга тушдим; йўқ, кечаниг кечмишларимизни сира билмас эканмиз... Деярли барининг касб-кори бор, деярли барчаси ўзига тўқ, давлатманд. Айшини суриб юраверса, биров бир нима демайди. Аммо улар тинч туролмайди, бор мол-мулкни тикиб, миллат қайғуси билан яшайди — эл маърифати

ти, ватан эрки, ватан тараққиёти учун охиригача курашади. Уларнинг бу йўлда қурбон бўлиши, маҳв этилиши ҳам бугун сизу биз билган-эшитгандан кўра кўп бора оғирроқ, аламлироқ кечади. Бугунги куннинг мантиғи билан қараб, одам шунчалик ҳам танти, анвойи бўладими, дейсиз ва беихтиёр ён-атрофингиздан ана шундай жонфидо “анвойи”ларни қидира бошлайсиз. Ҳайҳот!.. Улар ҳаётда ўзини ким деб билган, айтолмайман, аммо тарихимиздаги чин зиёиллар ана ўшалар бўлган.

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД:

— “Агар ҳозир, — деди Президент, — “Қани, охириги бир ойда қайси театрга бордигиз, қандай янги китоб ўқидингиз?” деб сўрасам, ўйлайманки, аксарият раҳбарлар хижолат бўлиб қолиши мумкин”. Мен ҳеч иккиланмай, бу сўзларни биз зиёиларга, қолаверса, ватандошларимиз, миллатдошларимизга қаратилган аччиқ иддао, танбеҳ ўрнида қабул қилган бўлур эдим. Ўйлаб кўрайлик, театрга бориш қуруқ томоша эмас, шунчаки вақтини ўтказиш эмас, балки театрга бориш — оливайи, жамоавий байрам, ўзгача қайфият, ўзгача руҳият демакдир. Театр муҳлиси бамисоли сахнада кечаётган воқеалар иштирокчисига айланади, ўша мавзу-ўша ҳолатлар иштирокчиси сифатида ҳаётга ўзгача мулоҳазакорлик билан ёндашишга ҳаракат қилади. Бир оила даврасида бир театр спектаклини томоша қилиш ва уни муҳокама қилиш, ишонинг, фарзандларимизнинг бир умр ёдида қолади. Театр ўғил-қизларимизнинг дидини ўстиради, ҳаётий масалаларга мулоҳазакорлик билан ёндашишга кўниктиради. Инсон сифатида янгилайди. Янгиланишга мойил инсонгина бошқалардан ўн қадам олдинда боришига ва одамларни, жамиятимизни ўзгартиришга қобил ҳисобланади.

Муножот ЙЎЛЧИЕВА:

— Санъат эстетикасини ҳамма ҳар хил қабул қилади. Аммо санъат маҳсулотини товар сифатида биладиган миждо унинг қийматида қараб қўриши фойдадан холи эмас. Табиийликдан холи ижод маҳсулини санъат деб билиш эстетик дид даражасига боғлиқ. Санъат саройига одамлар кўпгина санъаткорнинг сумбатинигина кўриш учун фалон пул сарфлаб киришади. Концерт афишасига “жонли ижро” деган ёзув қистирилмаган бўлса ҳам барибир кираверишади. Қўшиқлар сифати, хориждан “таржима” эканлиги кейинги масала. Лекин санъатнинг қадри икки томон учун ҳам сариқ чақага олинмаслиги оғриқли. Президентимиз ташаббуслари билан ўтказилган Хал-

қаро мақом фестивалларида халқимиз чет эллик ижрочиларнинг миллий қўшиқларини берилиб тинглаганига ўзим гувоҳман. Бирор киши томоша жойидан эрта чиқиш ҳақида ўйламаган. Чунки у ерда тирик санъат бор, тирик ижро бор. Шу жиҳатдан мақом фестиваллари халқ сайлига айланиб кетди. Фонограммага ижро этиладиган қўшиқлар томошабин кўзини алдайдиган сароб, шунчаки, усти ялтироқ ичи қалтироқ. Бу “санъат” билан дунё оммасининг эътиборини тортиш мумкин эмас... Муҳтарам Президентимизнинг мақом санъатига бўлган юксак эътибори бу соҳага қайта жон баянлашпти. Ёшларимизни мақомга, миллий мусиқа санъатига ошно қилишимиз керак. Миллатнинг ўз тарихий илдинларини унутиб қўйишга ҳаққи йўқ.

Назар ЭШОНҚҮЛ:

— Жаҳидлар илгари сурган ғоялар ҳақида ўйлаганимизда, баъзан миллат табиати ва нодонлиги юз йил аввалгидан жуда кам фарқ қиладиганга ўхшаб туюлади. Бугун ҳам болаларини замонавий илм-фанга эмас, пул санашга ўргатаётганлар йўқми? Ёки сиёсий мустақил бўлганимиз билан биз ишлаб чиқаришда, иқтисодда, илм-фанда, технологияларда ҳамон четдагиларга қарам эмасмизми, биз ишлаб чиқарувчи, фикр ва ғоя берувчи эмас, илм-фанни яшаш тарзимизга айлантирган миллат эмас, шунчаки истеъмолчи миллат бўлиб қолмапмизми? Мабоодо, фақат истеъмолчи эканмиз, унда биз жаҳидлар орзу қилган миқёсдаги тўлақонли мустақил ҳам эмасмиз. Шу сабабли жаҳидлар кўтарган Маърифатли миллат ҳақи ҳам кун тартибиде турибди. Фақат маърифатли, илм-фан билан тўйинган, уни ҳаётга татбиқ этган, дунёга илм-фан ютуқларини тақдим қилган, истеъмолчидан ишлаб чиқарувчига, фикр олувчидан, фикр берувчига, ғояларга мутеликдан ўзи ғоя берувчига айланган миллатгина том масъадога мустақил миллат саналади. Жаҳидчиликка, умуман, Учинчи Ренессансга бўлган ички эҳтиёжimiz ортида ҳам аслида шу истак ётади. Шу сабабли ҳам санъатпарвар Раҳбарининг жаҳидчилик ғояларини бугунги тарғиботига, унинг моҳиятига қайта-қайта эътибор қилаётгани, қайта-қайта кун тартибига қўяётгани бежиз эмас. Бу эътибор, бу хоҳишлар тагида миллат равнақи, Ватан тараққиёти масаласи турибди.

Олимжон ДАВЛАТОВ

суҳбатлашди.

МУАММО

Худди кечагидек ёдимда. Тошкентнинг Эски шаҳарида-ги тор кўчалардан бирида яшардик. Зиёлилар оиласи бўл-са ҳам хонадонимиз жиҳозлари у қадар бой эмасди. Ўша пайтлар қулоғимизга қўшнимиз телевизор сотиб олгани ҳақидаги гап-сўзлар чалиниб қолди.

Бола эмасмизми, жуда қизиқдик. Бир куни қўшнимиз оиламиз билан телевизор томоша қилишга чақир-ди. Ўшанда укам иккимиз қанчалар ҳаяжонланиб, хайратга тушганимиз ҳозиргидек эсимда... бугун эса невараларимни унча-мунча янгилик билан хайратга солиб бўлмайди. Улар техниканинг ичига шу қадар шўнғиб кетишганки, истаган теле-фон, смартфон, компьютер деган-ларини бир зумда “ўзлариники” қилиб олишади.

Ҳа, бугун фарзандларимиз учун ҳеч қандай ахборот танқислиги сезилмайди. Улар ҳар қандай русумда-ги телефон ва компьютер билан бир зумда тиллашиб олади. Ҳатто энди атак-чечак қила бошлаган болакай ҳам телефонни “танийди”. Хўш, бундай ҳолат яхшими-ёмонми?

Бугунги кунда ҳаётимизни смарт-фонсиз тасаввур қилиш қийин. Аммо бола телефонга боғланиб қолмаслиги учун ундан қандай қилиб оқилона фойдаланишни катталар ўргатиши керак.

Бола мактабда ярим кун, баъзан эса ундан ҳам кўп вақтини ўтказди. Ота-она учун бу фурсатда боланинг хавфсизлиги, дарслар тугагач эса ке-чикмай уйга келиши муҳим. Мактабда телефон керакми? Бир томондан, бола дарс пайтида телефондан лўғат ёки электрон китобдан фойдаланиши мумкин.

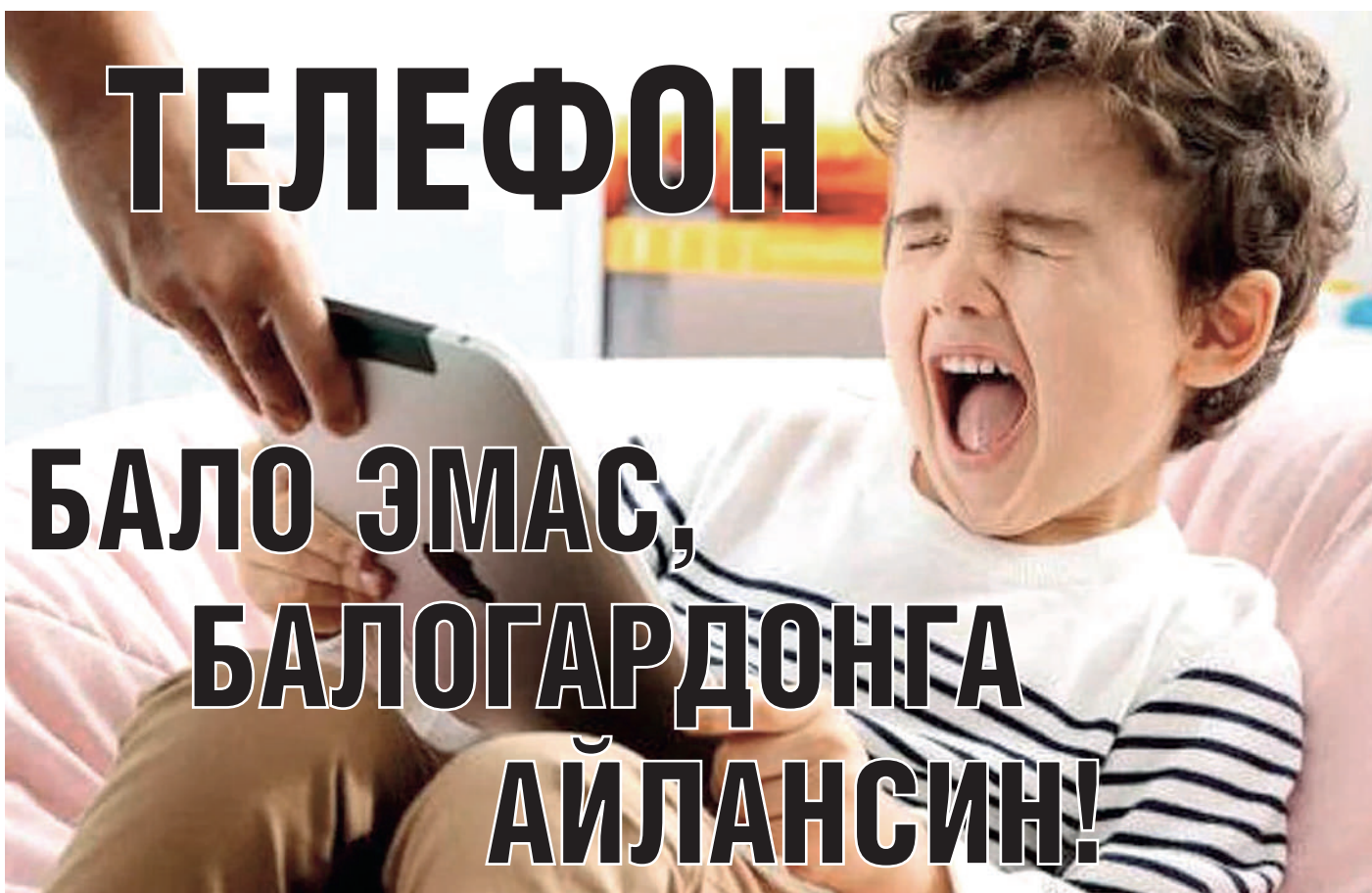
Менинг бошланғич синфларда ўқийдиган фарзандларим биз билан боғланиб туриши учун мактабга сим картали GPS-соат тақиб кетади. Уларнинг смартфонни бор, лекин ҳали мактабга олиб боришига рухсат бер-майман, ундан фақат уйда фойдала-нишади.

Кичик ёшдаги болалар ўзларининг вақт ва истакларини назорат қила олмайдилар, шу сабабли уларни ота-онаси назорат қилиши керак бўла-ди. Хайриятки, бунинг учун жуда кўп воситалар мавжуд. Масалан, ҳозирда махсус дастурлар боланинг телефонда ўтказадиган вақтини чегаралаш, маъ-лум уйин ва дастурлар учун алоҳида чекловлар ўрнатиш, куннинг маълум қисми учун телефон имкониятларини қисқартиришда ёрдам беради.

Сухроб ФАЙЗ,
Тошкент шаҳри

даги фарзандларимизни бу балодан қандай муҳофаза қиламиз? Умуман, муҳофаза қила оламизми?! Жуда мураккаб вазият. Бугун бу вазият нафақат бизни, балки бутун дунё ахлини уйлантираётгани сир эмас. Албатта, ҳар бир давлат ўз дунёқа-раши, тафаккур доирасидан келиб чиқиб мавжуд вазиятга муносабат билдиради. Масалан, айни пайтда

Бельгия ва Буюк Британияда бу борада тақиқлаш масаласи ҳар бир мактабнинг кузатиш ва васийлик кенгашлари қарори асосида қабул қилинади. Хитойда эса ўқитувчи-лар ота-онанинг ёзма розилигисиз мактабга телефон олиб кириши тақиқланади. Жанубий Корея мактабларида мобил алоқа восита-

ТЕЛЕФОН БАЛО ЭМАС, БАЛОГАРДОНГА АЙЛАНСИН!

Шубҳасиз, бугун телефон на-фақат катталар, балки болалар учун ҳам сув ва ҳаводек зарур матоҳ-га айланди. Истаган одам билан гаплашиш, истаган маълумотни олиш, ҳатто фильмлару суратларни томоша қилиш мумкин. Энг ёмони, ана шу истаган нарсани топиш мумкинлигида. Чунки катталар кўл телефондан фойдаланишда яхши-ни ёмондан, зарурни нозарурдан бемалол фарқлай оладилар, яъни ўзлари учун муҳимини танлайди-лар. Фарзандларимиз-чи? Бугунги кундаги энг оғриқли жойимиз, асосий ҳадигимиз шу. Чунки на-фақат оилалардаги катталарда, балки боғча ёшидаги болаларда ҳам телефону планшетлар бор. Ва улар бу қурилмалардан бемалол фойдаланадилар. Яъни телефондаги яхши-ёмон маълумотлар, маза-бе-маза фильмлар, клиплар, кўнгил-очар томошаларни кўришга имкони-ятлари бор. Демак, бугун телефон нафақат кулайлик манбаи, балки тарбияга салбий таъсир кўрсатувчи, бола психикасининг бузилишига сабаб бўлувчи асосий воситага ҳам айланиб қолди. Шубҳасиз, бу ота-оналарни, жамоатчиликни ташвишга солувчи ҳолат. Ана шу ҳолатда биз мактабда ўқийдиган ва мактаб ёши-

Бангладешда мактаб ва коллеж ўқи-тувчи ва ўқувчиларининг мобил теле-фондан фойдаланишлари тақиқлан-ган. Австралия, Викториа, Тасмания худудларида, Франция, Испания, Чехия каби давлатларда болаларнинг мобил телефондан фойдаланишла-рига чекловлар қўйилган.

Таълим мажбурий бўлган, тарбия ҳам мажбурий бўлиши керак. Чўнтагида кўлтефон билан дарсга кирган боланинг ёнида бамис-ли шайтон ўтирган бўлади. Ўқувчининг диққати бўлинади, хаёли қочади, бу ҳолат, албатта, унинг ўзлаштиришини йўққа чиқаради.

Бир коса асални битта пашша макруҳ қилганидай, минг йиллик одоб-ахлоқ аънаналарини битта шу телефон бузаяпти.

Ўқитувчини менсимаслик, масхара-лаш, ўзаро беъмани ҳазиллар қилиш билан вақт ўтказган “толиби илм” эртага қандай қилиб юксак маънавият-ли бўлиши мумкин? Бу балони қатъий жиловлаш шарт!

Муҳаммадҷон ИБРАГИМОВ,
Олтиариқ туманидаги 43 мактаб
она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси

ларидан фойдаланиш қатъиян ман этилган.

Қўшни давлатлар – Қозоғистон ва Тожикистонда ҳам ўқувчи ва талабалар мактаб, касб-хунар, ўрта таълим муассасаларида мобил телефон, пейжер, плерер, планшет, смартфон, Ipad, Iprod модемлардан фойдаланишларига рухсат йўқ.

Хўш, бундай тақиқларнинг фой-даси борми? Бу масалада турли қарашлар бор. Чунки тақиқлар баҳс-мунозараларни келтириб чиқар-моқда. Лекин, шуниси аниқки, тақиқ қўйилган жойларда таълим сифатида ўсиш кузатилмоқда. Шу ўринда, юр-тимизда бу борада қандай йўл тутиш маъқул, деган масала кўндаланг тургани рост гап. Бизнингча, айни масалада тарбия ва таълимда қандай ақидаларга суяниб иш кўриш асосий омил бўлиши лозим. Зеро, фарзан-дининг ахлоқли, мустаҳкам билимли, эътиқодли инсон бўлиб етиштирили истаган ҳар бир одам бугун биз тилга олган масалани жиддий ўйлаб кўри-ши зарур, деб ҳисоблаймиз.

Гулчехра УМАРОВА

НАЗОРАТ ҚИЛИШНИ УНУТМАНГ!

Бугунги кунда мобиль алоқа воситалари ҳаётимизга чуқур кириб келди. Деярли ҳар бир ўқувчи ўғил-қизларнинг қўлида смартфон борлигини кўри-шимиз мумкин. Унинг ёрдамида болакайлар атроф-муҳит билан алоқада бўлиб, ота-онаси билан гаплашади ва бўш вақтини у билан ўтказида.

Бироқ, шундай салбий ҳолат ҳам юзага келяптики, ўсмирлар мавжуд имкониятларни суиистеъмол қилаётганига гувоҳ бўляпмиз. Мактабларда, айниқса, дарс вақтида телефондан фойдаланиш ўқитувчилар ва умуман, таълим муассасаси маъмурияти томонидан маъқулланмайди. Замонавий таълим тизимига кўра, мактаб ўқувчиларининг телефон билан тинимсиз алоқада бўлиши номақбул ҳисобланади. Айнан шунинг учун ҳам кўплаб мамлакатларда мактабда телефондан фойдаланишни чеклашни назарда тутувчи қондалар жорий қилинган.

Фикримизча, бизда ҳам мактаб ўқувчиларининг дарс пайтида мобиль теле-фондан фойдаланиши борасида муайян чекловларни киришти мақсад-га мувофиқдир. Шундай тартиб ўрнатилса, дарс жараёнида болаларнинг диққатини бир ерга жамлаб, синфда берилаётган ўқув-тарбиявий матери-ални ўзлаштириши имкони ортади. Қолаверса, мобиль алоқа воситалари аксарият ҳолларда кичик экран ўлчамига эга бўлиб, бу ҳол визуал зўриқи-шига сабаб бўлиб, инсоннинг қоматини тик тутишига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Юқоридаги тартиб орқали ана шу зарарли таъсирининг олдини олиш ҳам мумкин. Мактаб ўқувчилари турли русумдаги телефонлардан фойдаланиши ҳам сир эмас. Уларнинг нархи ва салмоғига қараб, болалар ўртасида кескин табақаланиш каби салбий ҳолат юзага келишининг олди олинади. Бир сўз билан айтганда ўқиш вақтида мобиль телефондан фойда-ланмаслик ёшларда ўзининг устиди кунт билан ишлаш кўникмасини шакл-лантиришга ёрдам беради.

Бу масала юзасидан ота-оналар ўртасида тушунтириш ишларини олиб бориш жуда муҳимдир. Зеро, юртимиздаги ҳар бир таълим ташкилоти бир вақтнинг ўзида тарбия маскани саналади.

Ойдин АБДУЛЛАЕВА,

Олий Мажлис қонунчилик палатаси депутати

Яқинда хотинимга телефон олиш учун бозорга тушдим. Ишлатилган бўлса ҳам тузукроқ, муҳими арзонроғини изладим. Биттаси маъқул бўлди, сотиб олдим. Уйга келиб, ишлатиб кўрай, деб ўзимни сим картамни солдим. Қизиги, телефонда собиқ эгасига тегишли ҳамма маълумотлар шундоқ ту-рибди, ўчирилмаган, тозаланмаган.

Сотувчининг айтишича, коллежда ўқийдиган қишлоқ қизи эмиш. Қизча, гўрлиги сабаб, ўзининг расмларию маълумотларни ўчириб ташлашга ақли етмаган, шекилли. Телефон хотирасини “тозаладим” ва унга ўзимнинг ак-каунтимни жойладим. Ачинарли жойи, интернет нуқтаси ёниши билан ҳар хил бешарм сайтлардан реклама ва хабарлар кела бошлади. Уятдан ўзим-ни кўярга жой тополмай қолдим. Шошганча “Chrome” қидирув ва қўрилган сайтлар тарихига кирдим ва беихтиёр астафтируллох, деб юбордим! Са-ноқсиз беҳаё сайтлар кетма-кетлигидан лол қолиб, қўлларим қалтирарди. Шошиб ўчиришга тушдим, бу анча вақтимни олди. Ўша кимнингдир арзан-даси, маъсумаси, қайсидир хонадоннинг бўлажак келини, бўлажак бир она ҳақида ёмон гумонда бўлмасликка уриндим...

Эртага менинг фарзандларим, айниқса, қизларим ҳам балоғатга етади, ҳамма қатори уларнинг ҳам қўлида телефон бўлишини ўйлаб, хавотирга тушдим.

Азиз ота-оналар, фарзандингиз хоҳ ўғил, хоҳ қиз бўлсин, уни қаттиқ на-зорат қилишни унутманг!

Акбарали МИРЗАЕВ,

Тошкент вилояти

МУЛОҲАЗА

“Жадид” газетаси чоп этилиши ҳақида-ги хабарларга кўзим тушганда, буни замо-на зайли билан очи-лаётган янги нашр-лардан бири бўлса керак, деб ўйлаган-дим, нашрнинг номи Абдулла Авлоний, Абдулла Қодирий, Фитрат, Чўлпон каби жадид боболаримиз-нинг дунёга келиши ҳақидаги мулоҳаза-ларга берилишимга сабаб бўлганди.

Янги 2024 йили эшитган хушхабарлардан энг яхшиси “Жадид” газетасининг илк сони нашр этилгани ва унга боғлиқ маълумотлар-нинг оидинлашгани бўлди. Янги газета мус-таҳкам пойдевор – салкам етмиш йилдан бери қадрдон нашримиз бўлиб келган “Ўзбекистон

маданияти”, “Ўзбекистон адабиёти ва санъ-ати” газетаси ва унинг истеъдодли ижодий жамоаси асосида тузилгани янада таҳсинга сазовор. Газетанинг беш забардаст ҳомийла-рини беш бармоқнинг бирлашиб, муштумга айланганида ҳам аънаванавийлик бор. Яна ҳаё-

лимга Абдулла Қодирий ва улуғ адибимиз асосчиларидан бири бўлган “Муштум” жур-нали келди.

Юртимизда жадидчилик ҳаракати пайдо бўлиши, улар орасидан Туркистон ўлкасининг ижтимоий ва маданий ҳаётида атоқли ар-

НОМ ЯХШИМИ, НОН?..

боблар етишиб чиқишида вақтли матбуотнинг ўрни катта бўлгани тарихий ҳақиқат. Газета жамоавий ташкилотчи ҳамдир. Ўтган асрнинг бошларида пайдо бўлган “Ойна”, “Ер юзи”, “Туркистон” каби ўнлаб маҳаллий нашрлар мудраган Туркистонда янги романлар, қисса-лар ёзилиши, сахна асарлари, истиқлол шеъ-рияи дунёга келишига туртки бўлди. Бундай нашрлар бўлмаганида на “Ўткан кунлар”, на “Кеча ва кундуз” ёзилар, ўлка шоирлари “қо-шинг, кўзинг”дан иборат ғазаллар ёзиб юра-верган бўлармиди...

“Ўзбекистон адабиёти ва санъати” номи “Жадид”га ўзгаргани ижтимоий тармоқлар-да анча шов-шув кўзгади ва бу кутилмаган ҳолат эмас. Айрим иддаоларга кўра, “ЎзАС”-ни сақлаб қолиш керак бўлган ва “Жадид” алоҳида чиқарилиши кераклиги, “ЎзАС” би-лан жуда кўплаб хотиралар боғлиқ экани ай-тилган. “Етти юлдуз бирлашиб, битта ойча бўлполмас”, деганлари каби адади мингталар атрофидаги ўнта газетадан кўра битта – ўн беш мингдан зиёд тиражли газета яхши эмасми? “Жадид”нинг босма ҳажми ҳам кат-та экан. Турли газеталарда сочилиб ётган яхши мақолалар, асарларни бир нашрдан то-пиш ҳам ўнгайроқ.

“Жадид”гача чиққан газетанинг иккала номи – “Ўзбекистон маданияти” ва “Ўзбекистон

адабиёти ва санъати” ўчиб кетмайди, газетанинг чиқиш маълумотлари жойида эслатилиб тури-лади. Шу пайтгача бир нашрнинг замона зай-лига кўра номлари ўзгариб турганига кўп бора гувоҳ бўлганмиз. Газета номи ҳам одам исмига кўра айтилиши осонроқ бўлиши тарафдори-ман. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” номини қисқача “ЎзАС” деб юрардик. Энди қисқача “Жа-дид” деймиз.

Гап номда эмас, “нон”да – мазмун ва моҳи-ятда.

“Жадид” газетаси сих ҳам, кабоб қуймайдиган олтин ораллиқни тутиб, ўқишли мақолалар, ўткир публицистика, адабий танқид, пишиқ-пук-та адабий асарлар чоп қилса ва энг муҳими – муаллифларни моддий рағбатлантириб, қалам ҳақи тўлашни йўлга қўйса, нур устига нур бўлар-ди. Ана шунда ижодий рақобат майдони юзага келарди ва бу газетанинг фаол муаллифи бў-лиш шарафи учун ҳаракат ўз-ўзидан бошланиб кетарди.

Миллатимиз жадид боболарини эслаганда уларга ҳомийлик қилган маҳаллий тадбиркор-лар номини ҳам ёдга олиши керак ва бу борада янги нашримизнинг режалари бўлса керак.

Ҳаммамизга янги “Жадид”ли йил муборак бўлсин!

Оллоёр БЕГАЛИЕВ

МИЛЛИЙ АРМИЯ

ёхуд жадидларнинг ушалган орзуси

Ўзбекистон армияси 32 ёшга тўляпти. Бир йигит вояга етиб, куч-қувватга тўладиган муддат. Шунга ҳамоҳанг айтиш мумкин: бугун Ўзбекистон Қуролли Кучларининг қадди, қудрати баланд. Давлатимиз раҳбарининг фикри билан айтганда, бугунги кунда Ўзбекистон Қуролли Кучлари мамлакатимиз хавфсизлиги ва барқарорлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини таъминлашга қодир бўлган, ҳаракатчан ва пухта қуролланган қудратли кучга айланди.

Ҳарбий журналист бўлганим учун кўпинча менга “Ўзбекистон армиясининг қудрати нимада?” дея савол беришади. “Кечаётган янгиланишлар, ўзгаришлар, ислохотларга, уларнинг самарасига қарасангиз яққол сезасиз: қудрат – армия ва халқнинг бирдамлигида” қабилида жавоб бераман. Армия халқдан, халқ армиядан куч оляпти. Мана шу маънавий қудрат аслида бизнинг улкан бойлигимиз. Ҳар қандай ёвуз кучлардан ишончли ҳимоя

кўп-кўп мулоҳаза қилиш мумкин. Мақолада яқин тарихдан мисол келтирмоқчимиз. Аниқроғи, жадид боболардан. Жадидлар миллатни уйғотиш, Ватан озодлиги, истиқлол учун маориф, таълим, тил, адабиёт ва бошқа муҳим масалалар билан бир қаторда аскарлик муаммосини ҳам матбуотга олиб чиқишган. Нега? Сабаби кундай равшан. Негаки, чор Россияси мустамлакачилари, ундан сўнгра совет ҳукумати Туркистонда авж олган

дарё, Еттисув вилоятларида 4922 марта чор ҳукуматига қарши кўтарилган бундай кўзғолонлар ҳақида маълумот келтирилади. Бу йилига ўртача 270 та кўзғолон дегандир. Масалан, биргина 1917 йилда, тўлиқ бўлмаган маълумотларга кўра, халқ Фарғонада 324 мартаба, Ҳазорбўйида 171, Самарқандда 47, Еттисувда 5 мартаба мустабидларга қарши исён кўтаради. Халқнинг бундай норозилигини, озодлик йўлидаги ҳаракатларини

мати томонидан аҳолининг топталаётган ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, истиғболда нурли кунларга эришиш учун армия тузиш зарурлигини тилга олади.

Маҳмудхўжа Бехбудийнинг “Меҳнаткашлар товуши” газетаси 1918 йил, 2 август сониде эълон қилинган “Ғалла, аскарлик, ер ва тазминоти ҳарбия” номли мақоласида келтирилишича, муаллиф 1918 йилнинг 16 июлида Тошкентга боради ва Туркистон ҳукуматининг раиси Тобулиннинг қабулига киради. Амалдор билан миллатнинг ўша пайтдаги энг оғриқли муаммолари бўлган ғалла, аскар олиш, тазминоти ҳарбия, ер ва сув масаласида суҳбатлашади. Гарчи тилга олинаётган мазкур масалаларда Туркистонда кўшин тузиш муаммоси бевосита кўзга ташланмаса-да, мустамлака зулми остида яшаётган маҳаллий халқнинг дарди, ташвиши акс этади. Миллат дардларига дармон бўлмоқни устувор бир вазифа деб билган маърифатпарвар бобомизнинг топталаётган ҳуқуқ ва эркинликлар ҳимоячиси сифатидаги ижтимоий фаол позицияси кўз олдимизга келади. Бехбудий шўро амалдорининг қабулида бир соатдан кўпроқ вақт давомида тилга олинган муаммолар Туркистонда тинчлик, осойишталик ўрнатилишида қанчалар долзарб эканлигини тушунтиришга уринади.

Ҳукумат раиси Тобулин ўртага ташланган тўртта масала бўйича билдирилган таклифларни ёзиб олиб, яхши ваъдалар беради. Мақолада бу ҳақда шундай фикрлар бор: “Ғалла иши сиездиде бўлур, деди. Самарқандда аскарнинг кўнгилли равишда олинишига ва янгидин тазминот олинмаслигига ва ҳам ер тақсимиини мавқуф қолишига фикри бирлигини сўйлади. Ва бу тўғрида тadbирлар кўрарга ваъда этди”.

Нуфузли амалдор Бехбудийга берган ваъдасининг устидан чиқдимиз, йўқми, бизда узил-кесил хулоса қилишга асос йўқ. Бироқ совет ҳокимияти айрим масъул шахсларининг ўз вазифасини суистеъмол қилиши оқибатида Туркистонда миллий озодлик ҳаракати авж олгани тарихдан маълум. Масалан, бу ҳақда муаллиф С.Шур қизил армиянинг “Пролетарский мысл” газетасидаги “Корни басмачество” ва “Красная казарма” нашридаги “Борьба за красный Туркестан” номли мақолаларида асослаб келтиради.

Шўро ҳукуматининг сиесати алдов, хиёнат асосига қурилганини ўз вақтида англаб етган жадидлар том маънода озодлик ва эркин кўлга киритиш учун бошқа муҳим масалалар қатори Туркистонда миллий ҳарбий қўшинларга кучли эҳтиёж борлигини шу сабабли матбуотга олиб чиқишда ҳамда бу масала жиддий муҳокамаларга сабаб бўлади.

Бир сўз билан айтганда, мустақил Ўзбекистон Қуролли Кучлари ташкил этилган кун жадид маърифатпарварларининг энг катта орзуларидан бири ушалган тарихий сана сифатида ҳам катта аҳамиятларнинг таъминлаш борасида олиб борилаётган ислохотлар ватанпарвар аждодларимизнинг қарашлари билан уйғун ва ҳамоҳангдир.

Алижон САФАРОВ,
ҳарбий журналист

қиладиган қалқонимиз. Ўзининг буюк тарихига ва аждодларига муносиб халқимиз мамлакат хавфсизлигини ишончли таъминлай оладиган миллий армияни ярата олди.

Буюк тарих ва аждодлар... Боболар қандай армияни орзу қилишган? Бу ҳақда

исёнлар, кўзғолонлар, миллий озодлик ҳаракатларини бостириш мақсадида айнан ўзимизда ҳарбий кадрлар тайёрлашга зўр беришди.

Пётр Галузининг “Туркистон – колония” китобида 1899-1917 йиллар орасида Фарғона, Самарқанд, Ҳазорбўйи, Сир-

қурол кучи, армия қудрати билан бостириш мақсадида мустамлакачилар ўз навбатида 1900 йилда Тошкент кадетлар корпусини, 1915 йил прапоршиқлар мактабини очди ҳамда Туркистонда ҳарбий мутахассислар тайёрлашга катта эътибор берди. Ҳокимият шўролар кўлига ўтгач, 1918 йилда Туркистон совет кўмондонлиги курслари ташкил этилди.

Туркистондаги тузум большевиклар кўлига ўтганидан кейин ҳам маҳаллий миллат вакилларининг ҳуқуқларига эътибор берилмади. Зулм, ҳақсизлик, адолатсизлик давом этди. Шу сабабли кўшин тузиш, ўз армиямизга эга бўлиш масаласини жадидлар матбуот орқали олиб чиқа бошлашди. Хусусан, “Хуррият”, “Иштирокион”, “Туркистон”, “Зарафшон”, “Меҳнаткашлар товуши” каби газеталарда жадидларнинг шу мавзудаги қатор мақолалари чоп этилади. Абдурауф Фитрат, Маҳмудхўжа Бехбудий, Абдулла Қодирий, Мунавварқори Абдурахидонов, Ҳожи Муин ваки жадидчилик ҳаракатининг таниқли намоёндалари ўз чиқишларида Ватан ва хуррият учун армия зарур эканлиги билан боғлиқ фикрларини дадил ифода этади. Аниқ мисолларга юзлансак.

Абдурауф Фитрат ўз мақоласида Мухториятни сақламоқ учун куч қўшин тузиш ҳаёт-мамот масаласи эканлигига эътибор қаратади.

Фитрат бобомиз айтган куч, қудрат масаласини Ҳожи Муин янада кескин қўяди: “Ҳозирги вазифамизга қараганда бизга энг аввал, аскар керакдир. Чунки ҳозирги дохилий шўриш ва инқилоб хорижий душманларнинг таъжовуздан ортқ бизга қарши хатарли бир ҳолга айланмақдурки, бу шўришдан ватан ва хурриятни кутқариб олмоқ учун аскарий зўр бир қувватга молик бўлмағимиз мутлақо лозимдир”.

Абдулла Қодирий ҳам бир мақоласида том маънода озод ва эркин бўлиш, чор Россияси, ундан сўнгра шўро ҳуку-

Ғулум ЗАФАРИЙ

ҚУВВАТИМИЗ АСКАРДИР

Ҳамиятпарвар туркистонликлар! Биз туркистонли турк болалари мухторият эълон этдик. Энди мухториятимиз барқарор бўлсин, десак бизга қувват лозим. Қувватимиз бўлган асакарликка жон-дили ила боқиб қалбимизни таважжўх этайлик, асло унутмайлик. Оч, сувсиз турсак ҳам бошқа бир нарсага қарамасдан фақат қаҳрамон аскаримизни тушунайлик! Зеро, бу исломият, бу турклик, бу миллат бунинг ила яшайди, бунинг ила буюк бўлади. Бунинг ила жон берадир, бунинг ила ҳаёт бўлади, бунинг ила музаф-фариятларга ноил бўлиб жаҳонни титратадир. Бунинг ила аждодларимиз бўлган фотихларнинг қаҳрамон руҳларини шод этайлик, мазийимизни хотирга келтириб истиқболимизни таъмин этайлик, ҳаракат этайлик, бир-биримиз-ла ёмон ҳаракатларда бўлмасдан душманларимиз-ла олишиб ном-шон олайлик, ифтихор этайлик, лекин бу қувват қайси йўл ила вужудга келур?

Эшитингиз! Турклик-ла ифтихор этган миллат!

Бу кун роҳатимизни тарк этиб, ухламай, фақат бунларни тушунайлик, завқ ва вафога толмайлик,

тўй-томошаларга мўл-мўл пулларни харж этмай, иқтисодга риоя этиб орттирганимизни иона этайлик... Сандиқларни, халталарни, юларни тўлдирмоққа ғайрат этмай қувватимизни тўлдирмоққа ғайрат этайлик. Қимматлик нарсаларга, яъни олмосга, жаҳоҳирга, зумрадга, маржонга, ёқутга ва кумуш асбобларга олтуларимизни кериб-да, сандиқларда ҳибс этсак, бунларнинг на давлатга, на миллатга, на Ватанга, на аскарга фойдаси бўлмас. Сандиқларда шундоғича қолур. Балки эгасига ҳам фойдаси бўлмас...

Бу кун бизни аскаримиз нақадар кўб бўлса, ул қадар қувватли, ҳайбатли бўлурмиз... У вақт биз душманларга кўкрагимизни кериб қарармиз. Ҳамда орзу этган масалалар тўбсиз, тўфангсиз, силоҳсиз, мусрафсиз ҳосил бўлур. Онинг учун доимо тўпимиз, тўфангимиз, аскаримиз мавжуд бўлмоғи тақазо этилар. Ҳар ҳолда бу йўлда ғайрат этайлик...

Яшасин ҳимматли бойларимиз, яшасин аскарларимиз, яшасин миллат, яшасин Ватанимиз, махв ўлсин душманларимиз...

“Ишчилар дунёси” журнали
1918 йил 2-сон.

МАКТУБ

ЯНГИ КУЧ, ЯНГИ ҲАРАКАТ

Буюк Ипак йўлининг қалбида жойлашган Ўзбекистон бугун халқаро майдонда оламшумул ташаббусларни илгари сурмоқда. Иқтисодий ва сиёсий юксалишлар сабабли бу ўлкада фикр эркинлиги билан боғлиқ жараёнлар ҳам юз бермоқда. Баҳс этаётганимиз фикрий янгиланган ани кунларда ҳам узлуксиз давом этмоқда. Президент Шавкат Мирзиёевнинг 2016 йилда давлат раҳбари вазифасига келиши билан Ўзбекистон сиёсат, иқтисод, ташки сиёсат соҳаларида янгича ривожланиш йўлига кирди. Бу даврда амалга оширилган янгиланишларнинг барчаси “Янги Ўзбекистон стратегияси”да яққол акс этган. Янги Ўзбекистон фикрий ва амалий ҳаракатларини ҳам мустаҳкам асослар устида иншо қилишда давом этмоқда. Аслида бу фикрлар фақат Янги Ўзбекистон ривожига билан боғлиқ эмас, балки илдишлари минг йилларга бориб туташидиган тарихига ҳам боғлиқ.

Ўзбекистон бошқарувининг барча йўналишларида давом этаётган юксалишлар тезлигини бир лаҳза ҳам камайтирмай, 2024 йилга “Jadid” номли газета билан кириб келди. Мазкур янги газета ўз номини XIX асрнинг охири ва XX асрнинг илк чорагида Қрим, Бухоро, Қозон каби марказлар пешқадамлигида туркий ва қардош халқлар ичида пайдо бўлган илмий, фикрий, маърифий ва ижтимоий оқим бўлган жадидчилик ҳаракати номидан олмоқда. Шу боис, Исмоил Гаспиринскийнинг “Тилда, фикрда, ишда бирлик” деган даъваткор сўзлари ушбу газетанинг шиори этиб белгиланганлиги аниқ мустаҳкамдир.

Барокатли фикрий ниҳолларга бой бу тупроқлар IX ва XII асрлар орасида юзага чиққан биринчи, XIV ва XVI асрларда яшанган иккинчи фикрий ва илмий инқилоблардан кейинги XXI асрнинг биринчи чорагида янги бир Ренессанснинг эшикларини очди. “Jadid” газетаси Ўзбекистонда юз очаётган янги уйғониш даврининг олдинги сафларида бўлишига ишонамиз.

Доктор Аҳмет АКАЛИН,
Туркия

Янги йилда чоп этила бошлаган “Jadid” газетаси билан барча тараққиқпарвар муштарийларни чин юракдан қутлайман.

Жадидлар демократия ва тенглик ғоясини олға сурган илғор миллат фидойилари эди. Бугун Ўзбекистонда кенг кўламли ислохотлар или-фан, маданиятни ривожлантириш асосида олиб борилаётгани ҳам жадидлар мақсадига ҳамоҳангдир.

Ўтган йил охирида Тошкент шаҳрида ўтказилган жадидлар меросига бағишланган халқаро конференцияда қатнашган чоғимда мен ўзбек халқи ва зиёлилари ўз анъаналарини ҳурмат қилиш билан биргаликда башариятнинг замонавий илғор технологик ютуқларини ҳам ўзлаштириш ва ҳаётга татбиқ этишга тайёрлигига ғувоҳ бўлдим. Абдулла Қодирий қаламининг қуввати, Чўлпоннинг гўзал ташбеҳлари, Фитратнинг нуқтадон назари газетамда доим акс этиб туришини тилайман.

Кристофер ФОРД,
АҚШ

БИР СУРАТ ШАРҲИ

НИГОҲ СЕҲРИ

Карл Гуннинг “Кўк кўйлаки хоним” асарини Ўзбекистон давлат санъат музейининг ташриф қоғози дейиш мумкин. У ҳажман катталиги, тасвирий жонлилиги ва ёш хоним нигоҳидаги сирли ҳорғинлик туфайли диққатини тортади. Ёноқларидаги ҳуснига ҳусн қўшиб турган қизиллик эса у яширишга уқнаётган хасталик нишониси.

Музей ходимаси айтган маълумотга кўра, бу сурат XIX асрнинг биринчи ярмига тааллуқли. Асарнинг нафислиги ва жонли тасвири билан бирга яратилиш тарихи ҳам қизиқарли. Зодагон кишининг суюкли рафиқаси тузалмас дардга чалинади. Аёлига бўлган кучли севгиси туфайли ундан эсдалик қолишини истаб, суратини чиздиради. Кейинчалик, бой жанобнинг рафиқаси вафот этади. У расом Карл Гундан асарни яқунлаб беришини сўрайди ва суратдаги кўк кўйлакини бўй-баста аёлига ўхшаш хизматкор кийиб туради. Асарнинг қимматини заррача камайтирмаган ҳолда, қайтага қадрини оширишга хизмат қилган тарихга эга бетакрор сурат дунёга келади. Қўнғир сочлар, юпка пушти лаблар. Ғарбда мукамал тасвирлаш устлиги сабабидан хона эта ҳашамдор, асар номи-

га айланган кўк кўйлак эса мукамалликнинг аниқ ўзгинаси.

Асарда кишини ўзига мафтун этувчи, англаш қийин бўлган бир сирлилиқ бор. Назаримда, фақат шу суратни кўриш учун келган киши ҳам ташрифидан афсусланмайди. Сурат қимматини, эҳтимол, соҳа мутахассислари яхшироқ билишар. Мен учун эса, унинг қиммати жимжимадор кўйлак кийган сарвқомат садақатли дилбарнинг севгисидир. Бу хоним мени ўзига шунчалар мафтун этиб қўйдики, бир кунда бир неча бор кўришга бордим. Ишонч билан айта оламнки, тасвирий санъат шайдоларини “Кўк кўйлаки хоним” ўзига мафтун этмай қўймайди. Гузалликда сир бор, дардли чиройда эса сеҳр.

Элдор АБДУЛЛАЕВ,
ғалаба

НУРХОНА

БОҚИЙ ХАЗИНА

Ўзбекистон шаҳарлари азалдан илм-фан маркази сифатида донг таратишида кутубхоналарнинг ўрни катта бўлган. Айниқса, IX – XII асрларда, Амир Темури ва Темурийлар даврида мамлакатда улкан кутубхоналар ташкил этилди, илм-фан юксалди. Кейинги асрлар, хусусан, хонликлар даврида ҳам минтақадаги йирик шаҳарлар Самарқанд, Бухоро, Хива, Қўқонда ҳукмдорлар саройларида йирик кутубхоналар фаолият юритган.

Садрӣ Зиё маълумотларига қараганда, XX асрнинг бошида биргина Бухоро шаҳрида 13 та кутубхона, 96 та қироатхона бор эди. Шаҳардаги ҳукмдор саройидаги кутубхонада хитой, уйғур, пушту, форс, араб ва бошқа тиллардаги қўлёзмалар сақланган. Кутубхонада китобдор, мушриф, рисолачи ва мирзолар хизмат қилган.

Сарой кутубхонасида амирларнинг шахсий коллекциялари билан бирга 47 500 жилд турли тиллардаги қўлёзма ва тошбосма китоблар сақланган.

Хива шаҳрида ҳам хон саройида жуда бой кутубхона бўлган. Бу ердаги қимматли қўлёзмалар асрлар мобайнида тўпланган. Айниқса, Хива хонлигининг маърифатпарвар ҳукмдори Муҳаммад Раҳимхон Феруз даврида кутубхонага катта эътибор берилди. Жуда кўп асарлар қайта кўчирилди, таржима қилинди, тошбосма усулда чоп этилди, янги асарлар яратилди.

Шаҳарлардаги деярли ҳар бир мадраса ўз кутубхонасига эга бўлиб, уларда таълим жараёнида фойдаланиладиган дарслик, қўлланма ва адабиётлар, бадий адабиёт, ислом дини, тарих, тиббиёт, географияга оид қўлёзмалар сақланган. Хусусан, Бухоро амирлигида XX аср бошларида йирик мадрасалар қошидаги кутубхоналарда бир неча ўн минглаб қўлёзмалар сақланган. Кутубхоналар учун алоҳида вақф мулклари ажратилган.

Кутубхоналарда китобларни сақлашдан ташқари, янги китоб билан бойитиб бориш учун ҳам вақфлар таъсис этилган. Кутубхоналарда мусулмон давлатларидан олиб келинган кўплаб адабиётлар

жамланган. Кутубхоналар нодир китобларни тўплаш, улардан ҳеч бўлмаганда нусха кўчириш орқали ҳам тўлдириб борилган. Бухоро мадрасаларида кутубхоналар махсус биноларда жойлашган, уларда ҳарорат ва ҳаво намлиги кузатиб борилган, китоблар аъло сифатли қоғозларга ёзилиб, чарм муқовалар билан муҳофаза қилинган ҳамда махсус чарм сандиқларда сақланган.

Бухорода ўз даврининг таниқли уламолари, хусусан, қозиларга ҳамда амалдорлар, яъни бекларга тегишли хусусий кутубхоналар ҳам мавжуд эди. Шаҳарда энг бой шахсий кутубхона амирзода Ҳашматга тегишли эди. У Бухоро амири Музаффарнинг ўғли бўлиб, ўзи ҳам бир неча асарлар ёзиб қолдирган. Мамлакатда яна бир нечта йирик шахсий кутубхоналар бўлган.

Бундан ташқари, Бухоро амирлигидаги йирик бекликлар марказлари хусусан, Китоб, Шаҳрисабз шаҳарла-

рида ҳам бек ҳузурида кутубхоналар бўлган. Аммо кутубхоналар, асосан, сарой аъёнлари, амалдорлар, олим ва уламолар учун очiq бўлиб, кенг халқ оммаси улардан бебаҳра эди.

Қўқон, Бухоро ва Хива хонликлари забот этиш жараёнида ҳарбийлар томонидан ўлка шаҳарлари, ҳукмдорлар саройлари, беклик марказлари ва мадрасалардаги кутубхоналардан жуда кўп қадимий қўлёзмалар талон-тарож қилинган. Уларнинг энг қимматлилари Россия музейлари ва кутубхоналарига жўнатишган, қолган катта қисми тўпланиб қолган эди. Уларни бир жойда сақлаш масаласини ҳал этиш учун ўлка маъмурияти Туркистонда кутубхона ташкил этишга қарор қилди. Шу тариқа 1870 йилда Тошкентда рус аҳолиси ва амалдорлари учун илк кутубхона ташкил этилиб, унинг фондини рус тилидаги китоблар билан бойитиш учун Россия Фанлар академияси, Халқ таълими вазирлиги томонидан юборилган китоблар ҳисобидан 2200 жилд китоб тўпланади.

1886 йили кутубхона фонди 15500 тага етади. Шундан 6000 жилдини Ўрта Осиё ва унга чегарадош мамлакатларга бағишланган, турли Шарқ ва Европа тилларида ёзилган асарлар ташкил этган. XX аср бошига келиб, кутубхона жамғармаси 40 минг жилдга етади. Унинг таркибида 22160 номдаги асарлар, турк, форс, араб ва бошқа тилларида ёзилган кўплаб қўлёзмалари мавжуд эди. Китобхонлардан асосан офицерлар, амалдорлар, давлат хизматдагилар ва савдогарлар фойдаланишган.

Бундай шароитда ўлкада янги усул мактаблари, илк театр, миллий матбуот ва нашриётлар ташкил этиб, маърифатпарварлик ҳаракатларини олиб бораётган жадид маърифатпарварлари кенг халқ оммасига, айниқса, ёшларга зиё тарқатиш мақ-

садида дастлабки оммавий кутубхоналарга асос солиш ҳақида ҳам қайғура бошладилар.

1908 йили Наманган уездининг Туракўрғон қишлоғида Исроқхон ўғли Ибрат томонидан “Матбааи Исроқия” номли илк нашриёт 1910 йилда Наманганга кўчирилиб, унинг қошида “Кутубхонаи Исроқия” номли кутубхона ташкил этилди. Кутубхонада ўзбек, форс-тожик, рус, татар ва турк тилларидаги адабиётлар, дарслик ва қўлланмалар, таълим-тарбия билан боғлиқ адабиётлар, ўша йиллари чоп этилган рус ва мусулмон матбуоти намуналари тўпланган эди. Ибрат кутубхонага мудир тайинлаб, китобларни ва улардан фойдаланган ўқувчиларни тартиб билан ёзиб боришни йўлга қўйган.

Бу даврда Бухоро шаҳрида ҳам ёш бухороликлар томонидан Унда ташкил этилади. “Маърифат” кутубхонасида мамлакатда ва хорижда чиқарилган янги адабиётлар, газета ва журналлар, жумладан, Истанбулда чоп этилган “Ҳикмат”, “Сиротил мустақим”, “Таърифи муслимин” журналлари, Россияда чоп этилган “Таржимон”, “Иршод”, “Вақт” газеталари ва “Шўро” журнали, Туркистонда чоп этилган жадид матбуоти намуналари жамланган.

1913 йили Самарқандда Маҳмудхўжа Беҳбудий томонидан янги усул мактаблари учун дарсликлар чоп этиш, маҳаллий матбуотни ривожлантириш мақсадида “Нашриёти Беҳбудия” кутубхонаси ташкил этилади.

Кутубхонада замонавий адабиётлар билан бир қаторда ўша давр матбуот намуналари, диний, тарихий адабиётлар ҳам жамланган.

1914 йили Тошкентдаги “Турон” жамияти қошида ҳам кутубхона, ҳам қироатхона ташкил этилган. Жами-

ят аъзолари кутубхонага ўз шахсий китобларини совға қилишган, шу тариқа яхшигина китоб хазинасига эга бўлган кутубхона юзага келган. “Турон” кутубхонаси кейинчалик Тошкент вилояти кутубхонасига айлантирилади.

1915 йили Қўқон шаҳрида Ҳамза Ҳакимзода томонидан “Ғайрат” кутубхонаси ташкил этилади. Кутубхонага Тошкентда чоп этилган янги дарслик ва қўлланмалар, тарбияга оид адабиётлар олиб келинади. “Ғайрат” кутубхонаси мактаб ўқитувчилари ва ўқувчиларини дарслик ва адабиётлар билан таъминлашда катта ёрдам беради.

Мазкур кутубхоналарда, асосан, замонавий адабиётлар – янги усул мактаблари учун яратилган дарсликлар, мусулмон давлатларида ва Туркистонда чоп этилган матбуот намуналари, тараққийпарварлар ижодидаги мансуб адабиётлар жамланган. Кутубхоналарни ташкил этишдан асосий мақсад, авва-

ло ёшлар, мактаб ўқитувчилари, мадраса талабалари, зиёлиларни янги адабиётлар, дарсликлар, матбуот билан мунтазам таништириб боришдан иборат эди. Чунки бу адабиётлар ва газеталарни бошқа бирор жойдан топиш амрӣ маҳол эди. Шу тариқа жадид маърифатпарварлари XX аср бошида минтақа шаҳарларида маърифатни кенг тарғиб қилиш мақсадида дастлабки оммавий кутубхоналарга асос солдилар.

Уларнинг шахсий маблағлари ва хайриялар ҳисобидан ташкил қилинган бу кутубхоналарда жамланган адабиётлар мазмуни ва йўналиши жиҳатидан сарой кутубхоналаридан анча фарқ қилиб, замон руҳини акс эттирган, халқ оммаси, айниқса, ёшларнинг дунёқарашини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этган.

Доно ЗИЁЕВА

тарих фанлари доктори

ЎЛМАС НАВОЛАР

МАҚОМНИНГ ЮКСАК МАҚОМИ

Буюк аллома, давлат ва жамоат арбоби Абдурауф Фитрат серқирра ижодий фаолияти давомида адабиёт, тарих, фалсафа, тилшунослик, театр драматургияси билан бир қаторда, мусиқа санъати соҳасида ҳам закий олим, нозиктаъб шинаванда сифатида фаолият юритди.

Бухоро халқ маорифи ноziри лавозимида ишлаган Абдурауф Фитрат 1921 йили “Шарқ мусиқа мактаби”-ни ташкил қилиб, мақомдон устозлар Ота Жалол Носиров, Ота Ғиёс Абдуғаниев, Домла Ҳалим Ибодовни мумтоз мусиқа ижрочилигидан, В.Успенский каби олимларни мусиқа тарихи ва назарияси фанларидан ёш авлодга сабоқ бериш учун ишга тақлиф этади. Энг асосийси, Фитрат маърифатпарвар жамиятга Шашмақомдек муҳташам туркум феноменини очиб берган биринчи миллий олимдир. 1925 йилда нашр этилган Шашмақом ҳақидаги илк мақола ҳам айнан унинг қаламига мансуб.

1923 йили Фитрат ташаббуси билан Бухоро Шашмақом таниқли фольклоршунос олим ва композитор Виктор Успенский томонидан илк бор нота ёзувига олинган. У мақом билимдонлари бўлган Бухоро амири сарой мусиқачилари Ота Жалол Носировдан Шашмақом ашула йўлларини, Ота Ғиёс Абдуғаниевдан эса чолғу йўлларини жонли ижро жараёнида нота қоғозига муҳрлайди. Шу тариқа, 250 дан зиёд чолғу куйлари ва ашула йўлларини ўзида жамлаган Шашмақом туркуми биринчи марта беш чизиқли нота ёзувида “Шесть музыкальных поэм (макомы)” номи остида 1924 йили чоп этилади.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, мақомлар, хусусан, Шашмақом туркуми авваллари ишқий-лирик мавзулар билан бир қаторда, панд-насихат ва диний фалсафий мазмундаги шеърлар билан қуйланган. Охиргиси эса, шубҳасиз, советлар замони сиёсий мафкурасига зид келган. Ўша пайтда ҳукм сурган сиёсий-ижтимоий вазиятни ҳисобга олмас-

лик оғир оқибатларга олиб келиши муқаррар эди. Шашмақомнинг айнан шеърӣ матнларсиз нашр этилиши сабабларидан бири ҳам шу. Шу боис, бу муҳташам туркумнинг ашула бўлими шўъбалари ва уларнинг таркибий қисмлари ўтган аср бошларида қайси шеърлар билан айтилгани биз учун қоронғи бўлиб қолмоқда.

XX асрнинг бошларида кескин ўзгарган сиёсий, мафкуравий-ижтимоий шароитларда мақомларни сақлаб қолиш, нотага ёзиб олиш ва илмий ўрганишга улкан ҳисса қўшган аллома Абдурауф Фитратнинг ўзбек мусиқа санъатини ривожлантириш йўлидаги ташкилотчилик, раҳбарлик ишларидан ташқари, 1927 йилда чоп этилган “Ўзбек классик мусиқаси ва унинг тарихи”

номли илмий рисоласи ўзбек мусиқаси тарихи, хусусан, маҳобатли Шашмақом туркуми, унинг чолғу ва ашула бўлимлари, миллий чолғулар ҳақида қимматли маълумотлар берувчи ноёб манба бўлиб қолди. У орқали аллома яшаган давр мусиқаси ва чолғулари, уларнинг турларидан воқиф

бўлиб, ҳозирги кунда амалиётда қўлланаётган чолғулардан фарқи ва умумийликларини кузатиш имконига эга бўламиз.

Рисола муқаддимасида муаллиф ўзбек мусиқаси асосларини белгилаш, уни ташкил этган унсурларни аниқлаш ва натижада ҳолисона илмий хулосалар чиқаришни мақсад қилганини ёзади. Асарнинг “Шарқ мусиқаси” номи қисмида мумтоз мусиқамиз, хусусан, мақомларимизнинг аждоди бўлган Ўн икки мақом тизимига тўхтаб ўтади. Рисоланинг “Ўзбек мусиқаси” номи қисми айнан Шашмақомнинг тузилиши, унинг аллома яшаган даврдаги ҳолати, бўлимлари хусусида атрофлича маълумот беради.

Маълумки, мақомларимизнинг тузилишида муваққат пойдевор бўлган дойра усуллари муҳим ўрин тутади. Шашмақом таркибида учрайдиган аксарият чолғу куйлари ва ашула йўлларининг номи айнан дойра усулларининг номидан олингани ҳам фикримизнинг далилидир. Абдурауф Фитрат ўз рисоласида дойра усулларига икки марта алоҳида ўрин ажратади: биринчисида “ҳазаж”, “рамал”, “вофир” каби бирмунча қадимий усуллар хусусида маълумот берса, иккинчисида ўзи яшаган давр Шашмақом туркумининг дойра усулларини батафсил баён қилади. Асарнинг “Ўзбек миллий созлари”га бағишланган қисмида муаллиф дутор, танбур, рубоб, қўбуз, ғижжак, чанг, най, кўшна, сурнай, бўламон, карнай, дойра, ногора каби чолғуларнинг ҳар бирига алоҳида таъриф бериб, уларни ҳозирги даврдаги ҳолати билан таққослаш имконини яратади.

Мазкур асарнинг “Ўзбек мусиқа тарихига бир назар” номи қисмида эса, қадимги рақс ва бахшичилик санъати, мумтоз мусиқа ижрочилиги ва бастакорлик, мусиқашунослик фаолиятига оид маълумотларни ўрта асрларда яратилган мусиқий рисолаларга таянган ҳолда шарҳлаб беради. Шунингдек, халқ орасида “Қари Наво” номи билан машҳур бўлган куй тарихига тўхталар экан, “Бу кун Ўзбекистоннинг кўб ўрунларида “Қари Навоий” исми бир куй бор. Бу куйнинг жуда эски бир куй экани ҳар томонда сўйланиб туради. Бухоронинг эски мусиқийшунослари орасида унинг Навоий асари бўлгани сўйланадир. Мана шу маълумотлардан сўнг “Қари Навоий” куйининг Алишер Навоий асари бўлгани эҳтимоли кучланиб қоладир. Ҳар ҳолда биз шу эҳтимолни кўзда тутуб, “Қари Навоий” куйининг нотасини асаримизга ило-ва қилишни муносиб кўрдик. Навоийнинг мусиқийга хизмати ёлғуз куйлар басталамак билан қолмайди. Навоий энг буюк мусиқий устодларни, энг истеъдодли мусиқий талабаларни ўз тарбиясига олди”,

Шахноза ОЙХЎЖАЕВА,

санъатшунослик фанлари номзоди, доцент

дея забардаст мусиқашунос олимга хос мушоҳада юритади.

Фитратнинг мазкур рисоласини ўрганиш жараёнида унинг “учта ўзаро боғлиқ кесимда: 1) ўзбек мусиқасининг таркибий ва мантиқий қисми бўлиши “турк мусиқаси” кесимида; 2) шарқ мусиқаси (шарқ-ислом мусиқаси) кесимида, унинг таркибидаги турли этномиллий тармоқлар (араб, форс, озарбайжон, усмоний турк ва бошқа)ни назарда тутган ҳолда; 3) кенг миқёсдаги “Шарқ-Ғарб” (шарқ мусиқаси-ғарб мусиқаси) кесимида мушоҳада этилгани маълум бўлади.

Абдурауф Фитрат нафақат миллий мусиқамиз, балки Европа жанрларини ўз ичига олган композиторлик ижодиёти билан ҳам бирдек қизиққан. Жумладан, унинг 1920 йили “Иштирокион” газетасида “Вокал санъати ва опера хусусида” номи махсус мақоласи чоп этилади. Кейинчалик унда опера яратиш ғояси ҳам пайдо бўлади. Мазкур опера Бухоро амири даврини акс эттирувчи мавзуда бўлиши режалаштирилган. Опера мусиқасини ижодий ҳамкори В.Успенский басталаш кўзда тутилган эди. Аммо бу иш Фитратнинг ноҳақ қамалиши сабаб амалга ошмай қолади.

Таъкидлаш жоизки, Абдурауф Фитрат ўзининг самарали изланишлари билан XX аср ўзбек мусиқашунослигининг асосчиларидан бирига айланди. У шоир ва адиб, драматург ва публицист, тилшунос ва адабиётшунос, тарихчи ва файласуф, санъатшунос ва жамоат арбоби сифатида маданиятимиз тарихида ўчмас из қолдирди.

Абдулла АВЛОНИЙ

Хар кимга маълумдирки, денгизларнинг тўлқунлари бир тарафдан иккинчи тарафга кўчуб юрийдир.

Бу кун бир тарафда тўлқун бўлса, эртаси иккинчи тарафда бошлануб, аввалги шовуллаб, қичқируб, шодлигинданми ёки бошқа бир сабабданми бир неча сажин юқорига сакрашуб тургон ерлари сукут ва соқит бўлуб қоладир. Шунга ўхшаш Бани башар (Одам болалари) орасида ҳам маданият тўлқунлари қувишуб ва суришуб юрийдир. Бир аср ичинда тараққий ва маданият дунёсинда ғўта уруб, сузишуб юрган бир қавмини кўрасанки, иккинчи асрда таназзул дунёсига юзлануб, ваҳшийлик оламнинг энг оғир нуқтасига боруб етадур. Бунинг сабаби ижтиҳод ва ғайратнинг озаяви, иттифоқ, инсоф ва адолатнинг йўқолуви, халқнинг илму маърифатдан узоқлашуб, бузуқ ишларга майл ва рағбатлари ортувидир.

Ҳар бир миллат маишат тарафиндан тараққийга юз қўймаса, маънавий тарафдан, яъни маърифат тарафидан ҳам тараққий қилолмас, бир кишининг ўз маишатига етарлик молу ашёси бўлмаса ва буларнинг сабабига ҳаракат қилмаса, моддий ва маънавий ишларни қилмоқдан ожиз қолур. Ва бундай очу яланғоч ўз авқотини ўтқара олмайтурган бир халқга маърифат, маданият, улуи ва фунундан дарс вермак муносиб бир иш ўлмаса керак, чунки фақир халқларнинг кеча-кундуз фикри-зикри нон топмак ва бола-чақасининг қоринни тўйғузмақдир.

ТУРКИСТОН ТАРИХИ

Миллий мактабларда ўқумоқ учун миллий тарих китобларнинг лузуми ҳар кимга маълумдир. Ҳар миллат ва ҳар қавм мактабларинда аввало ўзларининг миллий тарихларини ўқутмақтадилар. Ибтидоий мактаблардан мақсуд ҳам ўз она тилини билдуруб, ўз адабиёти ила ошно қилмак, билвосита ёш ўсмир болаларнинг мулоийи қалбларина миллат ҳам ватанга муҳаббат уруғини сочмак; миллий тил миллий адабиёт ва миллий тарих ила онларнинг фикрларини танвир этмақдан иборатдир. Шул муҳаббат ҳаббасини ўсдируб, болаларнинг ҳиссиёти миллияларини уйғотмак ва онларни чин ва ҳақиқий миллат ҳодими қилмоқ учун онларга миллий тарих ўқутмоқ лабудда минхудир (шартдир-З.А.). Шунинг учун маданий ва мутараққий миллатлар ўз миллий тарихларига зиёда аҳамият берадилар. Тарих илмига аҳамият берганлари каби онинг олимларини — муаррихларини ҳам эъзоз ва тақрим қиладилар. Лекин мааттаассуф бизим Туркистонда бу кунгача “тарих”га аҳамият берилмади. Мактабларимиз учун миллий тарих китоби (Туркистон тарихи) ёзилмади.

Шу сабабдан бўлса керак, мактабларимизда ўқуган ва ўқуб чиққан болаларимизда миллий руҳ ва миллий ҳиссиёт бўлмай, миллат учун оз тахти дил (юракдан-З.А.) хизмат қилганлари кўринмайди...

Тарих ўқумагонлиқдан келган зарарлар санабиги-

ТАҚВИМ

Газетамизнинг “Тақвим” рукнида жадид зиёлиларининг вақтли матбуот саҳифаларида босилган эътиборга молик бадий, адабий-илмий, маданий-маърифий манбаларни қайта нашрга тайёрлаб тақдим этиш режалаштирилди. Тарихий манбалар орқали муҳтарам “Жадид” муштарийлари давр руҳи, матбуотнинг ҳоли, уларда ёритилган масалалар, турли баҳс-мунозара ва янгиликлардан бобабар бўлиши табиий. Бу рукнда бериладиган манбалар газе-

ЎЗБЕК ЁШ ШОИРЛАРИ:

Фитратнинг томошалиқ ҳам ҳикоялари

Фитрат томошалиқ асарларини ўзбек турмушидан олиб ёзмайдир. У ўзбек шоири Туркистон боғларида эмас, Ҳимолай тоғлари теграсида учадир. Унинг “Чин севиш”и ҳам, “Ҳинд ихтилочилари” ҳам Ҳиндистон халқи турмушидан олиб ёзилгон.

Фитрат томошалиқларида биргина туб фикрни олмасдан ва биргина мақсад кузатмасдан шошиб қоладир. Масалан, “Чин севиш”да Фитрат шу уч турлик мақсад ва уч турлик туб фикрни

Таажжубки, мамлакатимизнинг ерлари, ўсимлик тупроғи баракатлик бўлиб туруб, ерли халқ оч ва яланғоч, бойқуш каби вайроналарда умр ўтқарадилар.

Бу тараққий замони ва маданият асри, билмам, бизни на ерга олиб боражак, ибрат кўзи ила Эски шахримизнинг мусулмон даҳаларига назар солган киши ҳар маҳаллада юздан тўқсон хоналарни(нг) бузилган, ёрилган, вайрона ва инқироз дунёсига юзланган бир ҳолда кўрадир. Гуё бу хоналарнинг деворлари, томлари лисони ҳол ила бизни илмсизлик, тарбиясизлик, тўй деб мингларча ақчаларни беҳуда исроф қилмак, тўйларда жомафурушлик қилмак вайрона ва харобазорликка солди, деюрлар. Эмди, вайрона соҳибларини фақир ва хорликда яшаган, бола-чақаларини қўл кучи ила тўйдирадиргон, тўй деган ерда муқаддас Ватанини сотуб, сарф қилмоқдан тортинмайдирган “ҳозирам ҳузурам” деб истиқболини уйламаган ва болаларининг саодатини тушунмаган бир қавмдан қандай тараққий, маданият ва маърифат кутмак керак? Оч-яланғоч, қулфат, меҳнат ва заҳмат балолари орасида ўралиб қолган бир қавмга: “Маданиятга қирингиз, мактаб солингиз, ўқунгиз, тараққий қилингиз” каби сўзларнинг фойдаси ўлмадими офтобдан ҳам равшандир. Бу фақирликнинг энг кўркунч тўлқунлари орасида эзилган халқимизни тўй маразидан қутқарурга тиришмак ва илож истамак лозимдир...

Оврүполилар ҳозирги йигирманчи асргача маданият тўлқунлари ичра яшадилар ва бу қолишгон оврүполилар маданият тўлқунларидан кўрқмадилар, қочмадилар, ҳаракат қилдилар, асбоб ва машиналар ҳозирладилар.

Ва бу маданият тўлқунларини ўзларига асиру мусаххар қилуб олдилар. 15 нчи асрда маданият суварини суриб, Амриқо қиътасига олиб бордилар. Амриқонинг ерли ваҳший халқлари “эшиқларидан оқгон сувнинг қадрини билмадилар”, маданиятга киришмадилар, қабул қилмадилар. Ота-боболаридан қолгон одатларини ташламадилар, ўзларича ваҳшатда авратларини япроқлар ила ўртуб, бошларига товус патларини санчуб, яланғоч гоҳ дарахтлар устида, гоҳ кафаларда, гоҳ ертўлаларда дўмбира ва чирмандаларни чолуб, яшай бердилар, маданият орқаларидан қувди, қочдилар. На ерга борсалар, маданият ҳам борди, қочиб қутулполмадилар, охирида маданият ғалаба қилиб, инқироз дунёсига кузатуб юборди. Мана шу жумладан, ярим-ёрти ваҳшатда яшаш Ўрта Осиёга, Туркистонимизга Русия ҳукумати ила баробар маданият суварли келуб кирди. Ҳозир ярим асрдурки, маданият бизни орқамиздан қувиюр. Биз қирдан-қирға қочурмиз, қаршимизда маишат машаққатлари чиқуб ҳужум қилур, ўнгимиздан билимсизлик ва жаҳолат келуб, жонларимизни сиқур, сўнгимиздан мусурифлик, фақирлик ва бидъатлар чиқуб йўлимизни тўсур. Дангасалик, ялқовлик, ишсизлик устимиздан босуб бўғмак истар.

Ажабо! Бизлар ҳамон бу эскинча ромка орасидан чиқуб қочмак ва уйламак лозимки, бу ромка орасидан чиқуб қочмак ва қутулмак мумкинми? Йўқми? Бизим фикримизча, қочмоқнинг имкони йўқ, қутулмаку халос бўлмақнинг фақат биргина чораси бордурки, маданиятни қабул қилмак ва маданиятга киришмақдир. Лекин киришганда ҳам маданиятнинг ҳақиқатини билмак ва ҳақиқий маданиятга киришмак лозимдир. Баъзи

ёшларимизга ўхшаш усти ялтираган, ичи қалтираган бўлуб, бошларига Европу қалпоғини киюб “Маданият!”, “Маданият!” деб оғизларини кўпуртубруб, оз-моз мусулмонча, чала-ярим русча сўйлашуб кулгу бўлиб юрмак маданият бўлмай, масҳарабозликнинг бир шуъбасидур.

Ёшларимиздан маданиятга лойиқ равишда ўқуб, диний ва маданий кишилар ҳозирланса, тарбия ва таълимга моҳир олим ва олима, адиб ва адибаларимиз етушса, мактаб ва мадрасаларимиз мунтазам ва тартиблик бўлса, зироат, саноат ва тижорат ишларига моҳир кишилар етушуб, замонага мувофиқ равишда иш юритилса, тартиблик “Дорул-ятим” — етимхоналар, “Дорул-оҳизин” — камбағалхоналар, кутубхоналар ва қироатхоналар очилса, ширкат (товаришество)лар барпо қилинса, юқорида дедигимиз каби, халқимиз орасида замонага лойиқ улуи ва фунундан боҳабар уламоларимиз кўпайса, оч ва яланғоч кишиларимизнинг маишатларини тузатмак учун ҳаракат қилинса, ўқутилса, ахлоқ ва одоб ўргатилса, шул вақтда эскинча орасидан чиқуб, ҳақиқий маданият бўстониға юзлангон ҳамда маданият тўлқунларидан қутулуб, соҳили саломатга чиқгон бўлур эдук. Соҳили саломатга чикувимизга замон мусоид верурми, вермасми билмаймиз.

Илм ила олам мусаххар бўлди,
биз жоҳил ҳануз,
Хоби ғафлат бошимизга етса
ҳам ғофил ҳануз,
Очмайин ибрат кўзин биз
уйқуга мойил ҳануз,
Илми ҳикматларга бизлар
бўлмадук қобил ҳануз
Шеърини вирди забон қилмақдан
бошқа чорамиз йўқ.

дим тарих билмаганларни таҳқир қилмоқ эмас, балки онларга тарихнинг аҳамиятини билдирмак ва шунинг ила баробар миллий тарих вужудга келтурмак учун онларни тарғиб ва ташвиқ қилмақдир.

Ҳозирда бу масаланинг қиммат ва аҳамиятини мактаб муаллимлари била бошладилар. Фақат китоб йўқлиқдан болаларга ўқутмоқ ҳосиятиндан маҳрумдирлар.

Зотан тарих аҳамиятли бир илмдир. Агар аҳамиятсиз ўлса, Қуръони Карим ва бошқа кутуби самовия саҳифаларина дарж этилмас (битилмас-З.А.) эди. Демак, тарих муҳим бир дарсдир. Бир миллатнинг бутун аҳоли руҳияси — жамияти башария ва ҳаёти ижтимоияда ўйнагон роли ёлғуз шул тарих воситаси ила билинур. Тарих миллатнинг жони — руҳи, моддий ва маънавий ҳаётидир...

Тарихнинг аҳамияти ҳар кимга маълум бўлганидан бу ҳақда сўзни узоқ чўзуб турурга ҳожат кўрмайман. Фақат бошқа ҳеч бир ишга қарамасдан, соатлар ва дақиқаларни уздирмасдан тезлик ила мактабларимиз учун “Туркистон тарихи” ёзмоқ лозимдир.

Муни ким ёзар?

Бу масаланинг жавобини қорийларимиз ва зиёлиларимиз берсунлар.

Нуширавон ЁВУШЕВ

“Садойи Туркистон” газетаси 1914 йил, 17-сонидан

Зайнобиддин АБДИРАШИДОВ нашрга тайёрлади.

Абдурахмон САЪДИЙ

қишлоғининг қизи бўлгон Дилнавоздан аллақандай чуқур фалсафий сўзлар сўзлатиш ҳар ҳолда ғайритабиий бир нерсадир.

Умуман, бу асардаги қаҳрамонларнинг ҳаммаси деярлик файласуфлардир. Буларнинг мияси ҳикматлик сўзлар ва зарбмасаллар уясидир. Булар одатий ижтимоий ва моддий турмуш инқилобчилари бўлгон одамлар эмаслар.

Қисқаси, Фитратнинг томошалиқлари, қаҳрамонларида турмушнинг, воқеанинг берган фикр ва ҳодисаларини ўзининг табиий равишда сўзлата олиш хусусиятидан умулман маҳрумдир.

“Туркистон” газетаси 1924 йил 12 январь.

Нашрга тайёрловчи
Баҳодир КАРИМ

Boshi 1-sahifada

“Учлик”нинг (Зағвоздин, Икромов, Тўрабеков) 1937 йил 10 августдаги қарори билан жадидчи Эргозиев Убайдулла Қори отувга ҳукм қилинди. У 1892 йили Тошкент шахрида туғилган, руҳонийлар оиласидан, собиқ савдогар, чайковчи, сийлои ҳуқуқидан маҳрум қилинган, 1932 йил 7 августдаги қонун бўйича 10 йил қамоқ жазосига ҳукм қилинган, аксилинқилобий миллатчи деб аталган “Миллий иттиҳод” ташкилотининг аъзоси бўлган. Аҳоли орасида доимий равишда тарғибот олиб борганлиқда, совет ҳокимиятига қарши қуролли кўзғолон тайёрлашда босмачиларга ёрдам берганлиқда, Қибрайдан яширин уй олиб, у жойда ташқаридан келган босмачиларни сақлаб турганлиқда, “Миллий иттиҳод” раҳбарияти билан босмачилар кўрбошлар ўртасида алоқа ўрнатишда, кўпчиликни аксилинқилобий ташкилотга торгтанлиқда айбланган.

ҚАТАФОН ҚУРБОНЛАРИ

Сўфиев Убайдулла 3328-сонли иш бўйича отувга ҳукм қилинган. 1884 йили туғилган, Наманган шахрида яшаган собиқ савдогар, 1930 йили аксилинқилобий “Миллий иттиҳод” ташкилотига аъзоси бўлгани учун қамоққа олинган. Қамокдан озод бўлгач ўзининг аксилинқилобий фаолиятини тўхтатмай йиллар давомида ташвиқот олиб борганлиқда, советлар чиқарган қарорларни мазҳаб қилганлиқда айбланган.

Солимов Норжон 2332-сонли иш бўйича отувга ҳукм этилган. 1887 йили туғилган, Бухоро шахрида яшаган савдогар, аксилинқилобий “Миллий иттиҳод” ташкилотининг аъзоси. Аҳоли орасида доимий равишда тарғибот олиб борганлиқда ва совет ҳокимияти шаънига аксилинқилобий иғво гаплар тарқатганлиқда, аксилинқилобий “Миллий иттиҳод” ташкилоти томонидан қўлга киритиладиган келажақдаги ҳокимиятни мақтаганлиқда айбланган.

Роҳатов Ҳожи Аҳад 2330-сонли иш бўйича отувга ҳукм этилган. 1876 йили туғилган. Акмалободлик, собиқ полициячи, 1920 йили Боқуддаги туқр элчихонаси билан аксилинқилобий мақсадда алоқада бўлгани, аксилинқилобий “Миллий иттиҳод” ташкилотининг аъзоси ва фаол босмачи бўлганлиқда шунингдек, атрофидагилар орасида аксилинқилобий миллатчилик тарғиботи олиб борганлиқда, совет ҳокимияти шаънига бўҳтон тарқатиб, аксилинқилобий троцкийчи миллатчиларни мақтаганлиқда айбланган.

Алимов Мунижон 1890 йили туғилган. Бухоро шахридан, инқилобга қадар шариат қозиси, ВКП(б) собиқ аъзоси, миллатчи сифатида партиядан ўчирилган. Миллатчи аксилинқилобий “Миллий иттиҳод” ташкилотининг раҳбарлик марказини эгаллаб, босмачилар ташкилотчиси бўлиб, қуролли кўзғолон тайёрлаганлиқда, совет ҳокимиятининг иқтисодий тадбирларига қарши фаол кураш олиб борганлиқда, троцкийчилар билан бирлашишни ташвиқот қилганлиқда, хорижликлар билан мунтазам алоқада бўлганлиқда айбланган.

Ҳўжаев Ота Пўлатович 1880 йили туғилган, Бухоро шахридан, хизматчи. ВКП(б)нинг собиқ аъзоси, миллатчи сифатида партиядан ўчирилган, ҳибсга олингунга қадар Бухоро шахрида озиқ-овқат дўкони директори. Аксилинқилобий “Миллий иттиҳод” ташкилотининг раҳбарлик марказида бўлиб чекка жойларидан унинг тармоқларини очишда, буржуа-миллатчи сифатида ташвиқот юргизганлиқда, хориждагилар билан алоқада бўлганлиқда, исён ташкил этиш бўйича иш олиб борганлиқда айбланган.

Саиджонов Мухторжон 1893 йили туғилган. Бухоро шахридан, савдогар хизматчи оиласида тарбияланган. ВКП(б) собиқ аъзоси, партиядан ўчирилган. Ҳибсга олингунга қадар “Ўзбеккино” трести бошқарувчиси бўлган. Аксилинқилобий, миллатчи “Миллий иттиҳод” ташкилоти раҳбариятда бўлиб, тарғибот ишлари олиб борганлиқда, Марказнинг тадбирларни муҳокама қилинган йиғилишда қатнашганлиқда айбланган.

Саттор Ҳўжаев 1897 йили туғилган, Бухоро шахридан, собиқ савдогар, ҳибсга олингунга қадар “Ўзбектайёрлов” идораси директори ўринбосари бўлган. Аксилинқилобий миллатчи “Миллий иттиҳод” ташкилотининг аъзоси, совет ҳокимиятининг молиявий қудратини издан чиқариш бўйича иш юритишда, аксилинқилобий ташкилотининг муастақил буржуа давлатини яратиш учун кураш тадбирларини ишлаб чиққан йиғилишларда қатнашганлиқда айбланган.

Саиджонов Мусо Йўлдошев 1898 йили туғилган, Бухоро шахридан, савдогар хизматчининг ўғли, ВКП(б) нинг собиқ аъзоси, ўз хоҳиши билан партиядан чиққан. Аксилинқилобий миллатчи “Миллий иттиҳод” ташкилотнинг аъзоси, совет ҳокимиятига қарши кураш ва мустакил буржуа давлатини ташкил этиш учун тадбирлар ишлаб чиқишда иштирок этганлиқда, миллатчи аксилинқилобий ташвиқот юргизганлиқда айбланган.

Наимжон Ёқубзода 1890 йили туғилган, Бухоро шахридан, йирик савдогарнинг ўғли, хизматчи, судланган. Аксилинқилоб миллатчи “Миллий иттиҳод” ташкилотининг аъзоси, доимий равишда унинг йиғилишларида қатнашганлиқда, чет элда “Миллий иттиҳод”нинг хорижий бюросини ташкил қилиш учун одамлар ва маблағларни Афғонистонга ўтказишни тайёрлаганлиқда, Германия ва Афғонистон консулликлари билан яширин алоқа ўрнатганлиқда айбланган.

Бурхоннов Мукомил 1889 йили туғилган, Бухоро шахридан, руҳоний, мударрис ўғли. ВКП(б) аъзоси, диний эътиқоди туфайли партиядан чиққан. Бухоро Халқ Совет республикаси ҳузурида Адлия вазирлигида ишлаган, нафақада. Аксилинқилобий миллатчи “Миллий иттиҳод” ташкилоти маркази аъзоси, унинг хазинабони, қуролли кўзғолон масалалари муҳокама қилинган аксилинқилобий ташкилотининг кенгашларида фаол қатнашганлиқда, миллатчилик ташвиқотини олиб борганлиқда айбланган.

Ҳўжаев Ҳамра 1897 йили туғилган, Самарқанд шахридан, руҳоний, хизматчи оиласидан. ВКП (б) собиқ аъзоси, миллатчи сифатида партиядан чиқарилган, ҳибсга олингунга қадар аниқ машғулотли бўлмаган. “Миллий иттиҳод” ташкилотининг аъзоси. Сийёсий ҳодимларни ўлдиришни ташкил этиш билан боғлиқ маҳсул маҳфий ижрочиси бўлганлиқда, миллатчи, аксилинқилобий ташкилотнинг йиғилишларида мунтазам қатнашганлиқда, Ўзбекистонни Советлардан ажратиб олиш масалаларини муҳокама қилишда фаол иштирок этганлиқда, зарарқунандалик, бузғунчилик фаолият олиб борганлиқда айбланган.

(Давоми келгуси сонда).

Исақжон СУЛТОН,

Ўзбекистон халқ ёзувчиси

Меҳмонхонага чўгдай кўрпачалар солиниб, ёстиқлар, лўлаболишлар кўйилди. Оқсочлар эса норин учун хамир қориб, ҳил-ҳил пишган от ва кўй гўштини майдалаб тўғрашга киришишди.

Айтилган вақтда меҳмонлар бирин-кетин кела бошлашди. Аввал мовут тўн кийиб, катта оқ салла ўраган бир уламо билан ингичка мўйловли, чуқур кўзли биров кириб келди. Бу киши шаҳардаги кўзга кўринган имом-хатиб Заҳириддин Аълам, ҳамроҳи эса бир қанча мударат Боку ва Истанбулга қатнаб юрган Зиё афанди эди. Сўнг бежирим симоби чопон кийиб, хийла катта салла ўраган ўрта жуссали, кўнгиз мўйловли одам — Тўлаган қори кўринди. Абдувоҳид қори уларни дарвозахонада эҳтиром билан кутиб олар, хизматкорлар дарҳол келувчиларнинг чопонларини олиб, кўларига сув қуйиб, ичкарига таклиф қилар эдилар.

Ҳамма келиб бўлган, “Келинлар, келинлар” деган ғовур-ғувур билан ўтиришиб, дуо қилишди. Келганлар ўн тўрт киши эди. Гулдор қашқар чойнакларда чой кирди. Кимга кўк, кимга фами́л чой қуйилди. Ҳамма зир югуриб хизмат қилар эди.

Гўштқуйди сомсалар ликопчаларга солиб узатилди. Ортидан мурч-пиез аралаш, шўрвали норин кирди. Келганлар булардан оз-оз тановул қилиб, тайёрлаганларни дуо қилишиб, дунёда бўлаётган ишлардан сўзлашиб ўтиришди.

Чувак юзли, бетиди катта холи бор киши — Абдурашид хўжа Абдувоҳид қорига мурожаат қилиб:

— Утган гал хўрматли қори жадидлик ҳақидаги фикрларини поёнига етказмаган эдилар. Фурсатдан фойдаланиб, бу гал тамоми-ни бағишласалар-у, ёшларимиз ҳам эшитиб, билиб олсалар деган ўтин-

латишини яхши билурлар. Агар дунёда бор нарсаларга разм солинса, ҳар бирида тажид, яъни жадидлик борлиги пайқалур. Мисол учун, баҳор-ёз ҳам, кузу қиш ҳам жадиддир, яъни янгиловчидир.

— Тўғри! Жуда тўғри айтдингиз!

— Энди жадидлик ва ислом масаласига келсак, ислом ҳар доим жадидликка ёр бўлганлигини кўрамиз. Динимиз тарихига назар солсак, жадидлик йўлини тутган фидойиларга дуч келамиз. У зотлар ҳар юз йилда бир мужаддид янгилагувчилар келиши учун дуо қилганлар, яъни, ҳар юз йилда

ислохот киргизди, инқилоб ясади.

Орадан кўп вақт ўтмади. Иш бошига ашроф Макка авлоди, уммавийлар келиб, орага шахсиятни аралаштира бошладилар. Бу чизиқдан чиқувчиларга Абу Зар ва унинг маслакдошлари қарши туриб, узок вақт кураш олиб борсалар ҳам, лекин натижада ашроф синфи ғолиб келиб, Абу Зар ва тобеълари енгилдилар. Шундан кейин секин-секин ҳаётнинг меҳвари бўлмиш ислом сиёсати янглиш йўл билан тараққий эта бошлади. Машварат усули йўқолди, исломнинг идораи жумҳурияси идораи мустабидага

бўлуб тургандагина яшашига иймон келтирган эдилар. Воқеан, Оврўпо мустабидларининг тутган бу йўллари тўғридир. Агар Шарқ — Ислом оламининг ўзидан чиққан тажид душманлари бўлмаса эди, уларнинг шарқдаги истибдодининг руҳига ҳам фотиҳа ўқилган бўлур эди...

— Гуё фурсатдан фойдаланиб, юртни қутқариб олишнинг фурсати етгандек эди-я! Лекин нажот ташдан келмаслигига яна бир қарра амин бўлди. На фаранг, на олмон ваъдасининг устидан чиқди. Қўй-нимизни пуч ёнғоққа тўлдирди-ю, амалга келганида жимжилогини ҳам қимирлатиб қўймади.

— Ортидан эса ғазоват уруши бошланиб кетди... — давом этди Заҳириддин қори. — Бургутдай йигитлар эл-юрт, ор-номус деб, тиш-тирноғигача қуролланган лашкарга қарши ёй-қилич ёхуд қўшотар билан қарши чиқиб, жондан кечиб ҳалок бўлиб кетмоқдалар. Айниқса Қўқонни айтинг, бундай жангу жадалини дунё кўрмаган. Шермуҳаммадбек, Мадаминбек, Холхўжа эшон Ўзган ва Тошкент орасида дашт кезади, Қоратегин, Болжувон, Қўлоб ва Бухорода лақай Иброҳимбек кофирнинг жонини Азроилдек олади, Самарқандда Очилбек билан Баҳромбек қўрбоши, Қарши-ю Қосонда Турди тўқсоба, Гул оқсоқол жон тикади. Минглаб йигитларнинг озик-овқати, қурол-яроғи, ётиб-туриши қайси маблағ ҳисобига таъмин қилинсин? Ҳалиям шу халққа таъзим қилиш керак, еб турган нонининг ярмини бериб, қўрбошиларни қўллаб-қувватлаб турибди!

— Бу йўлда қўлига қурол олган хотинларни айтмайсизми? Иброҳимбек лақай қўшинига қарманалик Нодира қиз бир бўлук тузиб қўшилгани, олтиариқлик Шакархон эркакча кийиниб, Искобил турмасидаги босмачи йигитларни озод қилгани, Холхўжа эшоннинг синглиси Ойшахон акаси билан бир сафда тургани ё ўшлик Ойимча хотун Ўзганда асирларни қутқарганининг ўзи қанчалар жасорат...

— Эҳ, нимасини айтасиз... Уруш қонуниятига кўра, халққа тегилмас, жангга фақат қўшин кирар, ғалабаси ё мағлубияти ҳалол бўлар эди. Оқпошшо қўшини қора халқми, аскарми, барининг қонини бирдай тўқкани халқнинг суягига бориб тақалгани учун кўзғалди, десангиз-чи. Аммо, афсуски, бу ишлардан бирон бир натижа чиқмади...

ҲАСРАТ

“Маъсума” романидан парча

чимиз бор эди, — деди.

— Тўғри, яхши иш бўларди, — деди бир неча киши.

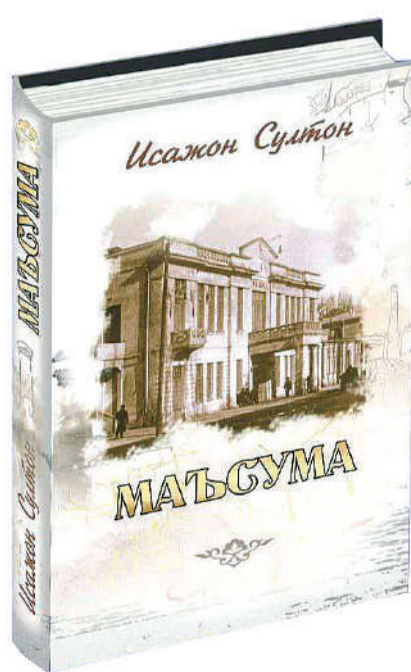
— Бу масалани куни кеча поёнига етказиб эдик, бори, мулла Заҳириддин айта қолсинлар, — деди Абдувоҳид қори.

Мулла Заҳириддин Аълам асли андижонлик бўлиб, бир қанча йил бурун Тошкентга келган ва Абдувоҳид қори бошчилигидаги “Шўрои исломия”да қорининг ёнида хизматда эди. У ўрнидан кўзғалиб, “Бисмиллоҳ” деб чўк тушиб олди-да, деди:

— Тўғри айтасиз, ёшларимиз нима учун “инқилоб” ёхуд “ихтилол” эмас, балки “жадид” сўзи қўлланганига ҳайрон бўлмоқдалар. Арабчадан хабардор кишилар “жадид” сўзи “тажид”нинг бирлиги бўлиб, маъноси “янгиловчи” ва “инқилоб топтирувчи” деган мазмунни анг-

турмушда катта бир ўзгариш содир этишини Парвардигордан тилаганлар. Шу сабабли, динимиз тарихини асрларга бўлиб, ҳар бир асрини текширсангиз, саф-саф жадидларга дуч келасиз.

Исломдаги жадидларнинг хизматлари амалга татбиқ этилганида, турмушда улуг инқилоблар зухур этади ва шу билан, бойлик қуллари ва халқни талайдиган нокаслар ер билан яксон бўлурлар... Қаранг, дунёга ҳақ дин келтирилди ва у жоҳил араблар орасига киргизилган жадидлик — ислохот бўлди. Бу эзгу иш Абу Жаҳл ва Абу Лаҳабларнинг иззат-нафс ва манфаатларига мос келмагани учун, улар бор кучлари билан исломга қарши турдилар ва ниҳоят, ўзларининг ҳақсиз жанжаллари йўлида қурбон бўлиб кетдилар. Ислом, замонасига мувофиқ барча ишларга

айланди, жадидлик асослари бузила бошлади.

Асл асос руҳи билан суғорилган жадидлар ҳар аср сайин чиқиб, халқни асосга қақирдилар ва бунга бир қадар муваффақ ҳам бўлдилар. Лекин ҳар асрнинг тузалмай қолган бузуқликлари йигилиб келиб, кейинги қунларда мўминлар бошига битган бало бўлди.

Ислом разолатини истагувчи собиқ Ўрусия Чори ва ҳозирги Ингилистон ҳукумати бизнинг тажид душманларимизнинг бошларини силагувчилардан бўлдилар. Чунки, улар Шарқда ўз салтанатларининг ёлғиз шу тажид душманлари тирик

ЖАЖЖИ ТАДҚИҚОТ

Кичкинагина “вергул” нафақат ёзувни тўғри ўқишда, балки яқин тарихимизни тўғри таҳлил этишимизда ҳам бизга ёрдам бериши мумкин. Хўш, қандай қилиб?

Хозирда аксарият тиллар грамматикаси асосида қадимги лотин грамматикаси ётади. Шу боис тилшуносликка оид атамалар, асосан, лотинча ёки юнонча. Замонавий ўзбек грамматикаси ҳам ана шу улкан дарахтнинг бир шохобчаси, дейиш мумкин. Айтайлик, унда илгари мавжуд бўлган араб сарфу наҳви асосидаги тил қоидалари нисбатан кучсиз акс этган.

Лотин грамматикасига хос қоидалардан бири — тиниш белгилари. Дарвоқе, баъзи атамалар тилимизга муваффақиятли ўғирилган, масалан: тиниш белгилари, қўшимча, келишиқ, тўлдирувчи... баъзи атамалар эса Кошгарий замонида ҳам мавжуд эди: феъл, от (исм), сифат...

Утган аср бошларида лотин грамматикаси асосидаги рус грамматикаси биз учун ҳам улги бўлиб хизмат қилгани сир эмас. Айтайлик, келишиқ (падеж), тўлдирувчи (дополнение), аниқловчи (определение) каби атамалар айнан русчадан нусха кўчириш орқали ясалган. Аммо “вергул” нега-

ВЕРГУЛ

дир русча (“запятая”) эмас, французча (“vergule”).

Аксарият оврўпо тилларида “вергул” ўрнида ҳозирда асли юнонча — “comma” (“comma”, “komma”, “koma”) қўлланади, лотинча (“virgula”) “вергул” эса фақат француз ва бошқа оврўпо тилларида сақланган. Хўш, қандай қилиб тилимизга олис французчадан “вергул” ўтиб қолди?

Хозирда турк, ўзбек, озарбайжон, туркман, форс ва тожик тилларида “вергул” ишлатилади. Бу ҳам бежиз эмас, ўтмишда мазкур тиллар қўлланадиган ҳудудда икки тили ягона маданий муҳит мавжуд эди десак, хато бўлмайди. Аммо “вергул” бу ҳудудга тўғридан-тўғри эмас, усмонли туркчаси орқали кириб келган.

Туркиялик олим Али Чичек Усмонли давлатида Фарб маданияти, хусусан, француз тили ва маданияти билан дастлабки алоқалар католикларнинг доминикалар ва франсисканлар диний секталари воситасида бошланган, деб ёзади. Мазкур секталар француз тили ва маданиятини бутун дунёга ёйиш билан шуғулланган. XIX аср охири ва XX аср бошларида турк зиёлилари ўртасидаги Оврўпо, жумладан, француз маданияти ва адабиётига қизиқиш, француз тилини мактабларнинг очилиши, турк тилини

арабий ва форсий сўзлардан тозалаш ҳаракатлари натижасида турк тилига кўплаб французча сўзлар кириб кела бошлаган. Али Чичек турк тилига оврўпо тилларидан энг кўп ўзлашган сўзлар — бу французча сўзлар эканлигини ёзади.

XIX аср охири — XX аср бошида нафақат усмонлилар, балки туркий халқларнинг бошқа маданий ўчоқлари, шу жумладан, Туркистонда ҳам маърифатчилик, Фарб маданиятига интилиш кайфияти пайдо бўла бошлади. Шунинг маҳсули ўлароқ XX аср бошида жадидлар ҳаракати Истанбул билан ҳам қизгин муносабатда эди. Қадимчиларга мухолиф бўлган жадидлар кўпгина инқилобий ўзгаришлар, шу жумладан, алифбо, тилни ҳам ислох этиш тарафдори эдилар. Французча “вергул” ҳам тилимизга ўша даврда жадидлар, уларнинг нашрлари орқали кириб келди. Бу эса тил қоидалари, грамматикага оид ислохотлар ҳам жадидлар томонидан бошлангани, аммо тугалланмаганиги, яъни бу ишга “нуқта” эмас, “вергул” — (,) қўйилганлиги ва совет даврида давом эттирилганлигидан дарак беради.

Абдувоҳид ҲАЙИТ

АКС САДО

Эрталаб уйғонганимда дераза ортини қоплаган туманга кўзим тушди. Қуюқ туман дилни сиқади. Ўрнимдан туриб, деразани очиб юбординим, тўсатдан пайдо бўлган жинтўполон ёпирилиб, хонам чанг-тўзонга тўлди. Туман деб ўйлаганим чанг-тўзон экан. Дарҳол деразани ёпдим. Шаҳримизга олис юртлардан саёҳатга келиб, юзларини шарф, рўмол билан ўраб юрадиган сайёҳлар кўз ўнгимдан ўтди.

КЎЗИМИЗНИ ОЧАЙЛИК

Ҳа, уларнинг осори атиқалару улуг обидаларимиздан баҳраманд бўлиш орзусини номақбул ҳаво чилакка чиқараётгани дилимни хуфтон қилди. Наҳотки, кейинги йилларда алоҳида эътибор қаратилётган сайёҳлик соҳасидаги салохиятини дунёга кўз-кўз қилишда ишонган шаҳримиз Бухоронинг об-ҳавоси шунақа бўлиб турса?.. Ахир, бу холда соғлиғини саломатлигини ҳамма нарсадан устун қўядиган хорижликларнинг юртимизда ташрифи камайиб кетмаслигига ким кафолат бера олади? Айтишларича, улар бирор мамлакатга борадиган бўлса, биринчи галда у ердаги об-ҳавонинг қандайлиги билан қизиқаркан. Дарахтлари уйламай кесиб ташланган, ариқлари кўмиб юборилган айрим шаҳарларимизнинг бугунги об-ҳавоси уларни мутлақо қониқтирмаслиги аниқ. Бундай аҳволни кўриб туриб, беихтиёр битта чинордан ўнта мебель ясаб сотишни мўлжаллаган ва енг ичида бу ишни бажариб тараллабедод қилиб юрган кимсаларга қарата: ҳой, виждонсизлар жаннатга қиёсанган манзил-масканларимизни чўлу биёбонга айлан-тирманг!

Моҳигул НАЗАРОВА,

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси

Jadid

Муассислар:

ЎЗБЕКИСТОН
ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИРЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ
ВА МАЪРИФАТ МАРКАЗИЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИМИЛЛИЙ МАСС-МЕДИАНИ
ҚЎЛЛАБ-ҚУВВATЛАШ
ВА РИВОЖЛАНТИРИШ
ЖАМОАТ ФОНДИ“ШАҲИДЛАР ХОТИРАСИ”
ЖАМОАТ ФОНДИБош муҳаррир:
Иқбол МирзоБош муҳаррирнинг
биринчи ўринбосари:
Ҳумоюн АкбаровНавбатчи муҳаррир:
Шухрат АзизовСаҳифаловчилар:
Эркин Ёдгоров
Нигора ТошеваМуаллиф фикри тахририят
нуқтаи назаридан
фарқланishi мумкин.Газета 2023 йил 26 декабрда
Ўзбекистон Республикаси
Президенти Администрацияси
хузуридаги Ахборот ва оммавий
коммуникациялар агентлиги
томонидан 195115 рақам
билан рўйхатга олинган.Кирилл ёзувидаги адади — 4135
Лотин ёзувидаги адади — 11775

Буюртма: Г — 140

Ҳажми: 4 босма табоқ, А2.

Нашр кўрсаткичи — 222.

Ташкилотлар учун — 223.

1 2 3 4 5 6

Манзилимиз:

Тошкент шаҳри,
Шайхонтоҳур тумани,
Навой кўчаси, 69-уй
Телефонлар:
(71) 233-11-07“Шарқ” нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
босмахонаси.

Босмахона манзили:

Тошкент шаҳри,
Буюк Турон кўчаси, 41-уй.Босишга топшириш вақти: 21:00
Босишга топширилди: 18:40
Сотувда нархи эркин.